

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ 1866.

A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata

TARTALOM

Tanulmány

BLUTMAN LÁSZLÓ:

A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél 301

RÁCZ ATTILA:

Államszerkezet, az Európai Unió és Magyarország 316

NAVRATYIL ZOLTÁN:

Keresztülhúzott családtervezés: a gyermek, mint kár 321

Szemle

VARGA NELLI:

A pénzügyi lízingszerződés a bírói gyakorlatban 334

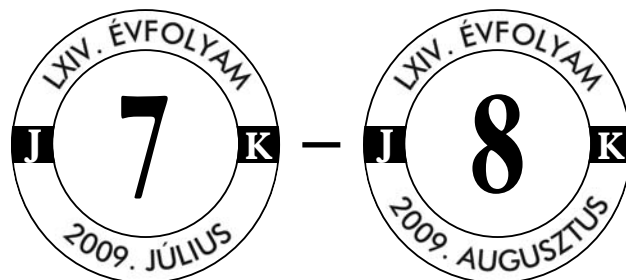
MÁDARASSY-MOLNÁR MÁTÉ:

Adalékok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények Csemegi-kódex előtti történetéhez 343

Jogirodalom, jogélet

ÁDÁM ANTAL:

Samu Mihály: Jogpolitika. A jog humanizálása 352

Contents

Studies:

LÁSZLÓ BLUTMAN:
The Use of International Law in Constitutional Interpretation
ATTILA RÁCZ:
State Formations, the European Union and Hungary
ZOLTÁN NAVRATYIL:
Baffled Family Planning: The Child as Damage

Review:

NELLI VARGA:
Financial Leasing in the Judicial Practice
MÁTÉ MADARASSY-MOLNÁR:
Contributions to the History of Crime of Sex Offenses prior to the Csemegi Code

Legal Life – Legal Literature:

ANTAL ÁDÁM:
Mihály Samu: Legal Politics.
Humanization of the Law

Inhalt

Abhandlungen:

LÁSZLÓ BLUTMAN:
Anwendung des internationalen Rechts bei der Auslegung der Verfassung
ATTILA RÁCZ:
Staatsaufbau, die Europäische Union und Ungarn
ZOLTÁN NAVRATYIL:
Durchkreuzte Familienplanung: das Kind als Schaden

Rundschau :

NELLI VARGA:
Finanzleasingvertrag in der Gerichtspraxis
MÁTÉ MADARASSY-MOLNÁR:
Ein Beitrag zur Geschichte der Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung vor dem Csemegi-Kodex

Rechtsliteratur – Rechtsleben:

ANTAL ÁDÁM:
Mihály Samu: Rechtspolitik.
Humanisierung des Rechts

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT AZ MTA
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ BIZOTTSÁGA TÁMOGATTA

Jogtudományi Közlöny = A MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata.
A Szerkesztő Bizottság vezetője: **Dr. Korinek László**
A Szerkesztő Bizottság tagjai: Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József
Főszerkesztő: **Dr. Szabó András** • Felelős szerkesztő: **Dr. Vörös Imre** • Szerkesztő: **Dr. Szalai Éva**
A szerkesztőség címe: 1015 Budapest, I. Donáti u. 35–45.

 »OBSERVER«
OBSERVER BUDAPEST MÉDIAFIGYELŐ KFT

1084 Bp. Auróra u. 11. • Tel: 303-47-38; Fax: 303-47-44 • marketing@observer.hu

Kiadja a LOGOD Bt. 1012 Budapest, Logodi u. 49. Telefonszám: 214-2453, fax: 225-7764.
e-mail: logod@logod.hu, web: www.logod.hu
Előfizethető a LOGOD Bt. számlaszámán; 10900011-00000007-34760128

Felelős kiadó: Buday Miklós ügyvezető igazgató.
Nyomdai előkészítés: LOGOD Bt. • Terjeszti a LOGOD Bt. Megrendelhető a kiadó címén,
valamint a Jóbarát '92 Bt.-nél: 1277 Budapest, Pf. 80., Tel./fax:(36-1) 201-8448

Előfizetési díj belföldön egy évre: 13 000 Ft, külföldön 100 EUR
Egyes lapszámok külön is megvásárolhatók, 1200 Ft/szám áron, melyet a postaköltség felszámolásával kézbesítünk.
Nyomdai munkálatok: Innova-Print Kft. • HU ISSN 0021-7166

TANULMÁNY

A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél

✎ *Blutman László egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem (Szeged)*

„A nemzetközi jog figyelembevételétől vagy mellőzésétől függően ugyanannak a normának a vizsgálata más-más eredményre is vezethet.”¹ Az Alkotmánybíró-ságnak ez a tétele, az alkotmánybíráskodásban számos esetben igazolódott. Az egyik első példa a 26/1993. AB-határozat volt, amikor az egyik alkotmánybírói kisebbségi vélemény, az ENSZ-Egyezségokmányok egyikét felhasználva, az Alkotmány 70/E. §-ának (szociális biztonsághoz való jog) értelmezésénél, ellenkező eredményre jutott, mint a nemzetközi jogot a határozatban fel nem mutató többség.² Az alkotmánybíráskodásban, a nemzetközi jog használatával kapcsolatos kérdőjelek máig fennmaradtak, és ezt alkotmánybírói kisebbségi vélemények is jelzik. Beszélhetünk-e, és milyen értelemben, az Alkotmány „nemzetközi jogilag meghatározott tartalmi gazdagodásáról”?³ A következőkben az ezzel kapcsolatos problémákat igyekszem feltérképezni.⁴

I. Az Alkotmány értelmezésének nemzetközi perspektívái

Az alkotmánybíráskodásban az Alkotmány értelmezése a következő értelmezési támpontokon keresztül kapott nemzetközi perspektívát:⁵

(A) a Magyarországra nézve hatályos nemzetközi jog;

(B) az Európai Unió joga;⁶

(C) a nemzetközi (államközi) gyakorlat (pl. a Magyarországra nézve nem hatályos nemzetközi jogszabályok; nemzetközi szervezetek, szervek kötelező erővel nem bíró határozatai, gyakorlata);

(D) külföldi gyakorlat (más államok belső joggyakorlata).⁷

A fenti, nemzetközi értelmezési támpontok, az egyes

1 53/1993. (X.13.) AB-határozat (büntetethetőség elévülése), ABH 1993, 323, II. 2. pont. (Az AB-határozatok vizsgálatánál elsősorban a Complex Jogtár Plusz adatbázist használtam.)

2 26/1993. (IV. 29.) AB-határozat (járadékszerű ellátások emelésének korlátozása), ABH 1993, 203, *Kilényi G.* (különv.), (később 1067/B/1993. AB-határozat (nyugdíjkorrekció) ABH 1996, 446, *Zlmszky J.* különv.). Hasonló vélemény nem csak a nemzetközi jog segítségével alapozható meg, l. pl. *Vörös I.* különvéleményét. A szociális biztonsághoz való joggal kapcsolatos alkotmányértelmezési problémák hátteréhez l. pl. *Vörös Imre*: A szociális biztonsághoz való jog az Alkotmánybírók gyakorlatában. *Világosság*, 2001/1. 56–64.

3 *Adám Antal*: Az alkotmánybíráskodás tudományos vizsgálatának lehetőségeiről. *Magyar Közigazgatás*, 1999/5. 233.

4 Hangsúlyozni kell, hogy a jelen tanulmánynak a témája a nemzetközi jog alkotmányértelmezésben játszott szerepe, és nem általában a nemzetközi jog alkotmányos helyzete. Ez utóbbira átfogó, ugyanakkor informatív áttekintést ad, pl. *Bodnár László*: A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban. In: *Nemzetközi jog az új alkotmányban.* (Szerk.: *Bragyova András*) Budapest, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 1997. 35–73.; *Vörös Imre*: Az Európai Megállapodás alkalmazása a magyar jogrendszerben. *Jogtudományi Közlöny*, 1997/5. 229–237.

5 Az értelmezési támpontok fogalmára alapozó értelmezéstan alapvonalaira, l. *Blutman László*: Egy empirikus jogértelmezés-tan szükségessége. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/1. 3–13.

6 Az Alkotmánybírók az Európai Unió jogát nem tekinti nemzetközi jognak, l. 1053/E/2005. AB-határozat (szerencsejáték szervezése külföldről) ABH 2006, 1824, III. 2. pont, ezt lényegét tekintve megerősíti a 72/2006. (XII.15.) AB-határozat (egészségügyi dolgozók ügyelete) ABH 2006, 819, III/11. pontja (besorolván a közösségi normákat a belső jog körébe). Ugyanakkor a 10/2006 (II.28.) AB-határozat (magyar termékek aránya) ABH 2006, 219, III. 2. pontjában a testület a közösségi kötelezettségvállalást nemzetközi kötelezettségvállalásnak tekinti, a népi kezdeményezésre vonatkozó szabályok alkalmazásánál. A felmerülő problémákra részletesebben l. *Blutman László–Chronozski Nóra*: Az Alkotmánybírók és a közösségi jog; alkotmányjogi paradoxon csapdájában (I). *Európai Jog*, 2007. március, 7–8.; ugyancsak l. *Trócsányi László–Csink Lóránt*: Alkotmány v. közösségi jog: az Alkotmánybírók helye az Európai Unióban. *Jogtudományi Közlöny*, 2008/2. 63–69.

7 Az államközi és külföldi gyakorlat megkülönböztetésére l. 32/1991. (VI.6.) AB-határozat (lakáscélú kölcsönök kamata) ABH 1991, 146, V.1.2. pont. Az Alkotmánybírók érvelését számos határozatban alapítja más államok belső gyakorlatát összehasonlító elemzésekre. Kiragadott példaként l. művi meddővé tétel, l. 43/2005. (XI. 14.) AB-határozat, ABH 2005, 536, II. 2. pont; névváltoztatás lehetőségei 58/2001. (XII.7.) AB-határozat, ABH 2001, 527, IV.2.11. pont; stb.

ügyekben alkalmazott érveléseknél keveredhetnek egymással.⁸ A határozatokban szereplő jóindulatúan semleges „nemzetközi tényanyag”⁹ vagy „nemzetközi dokumentumok”¹⁰ fogalmak éppen az ilyen keveredés látható jelei, ami azt mutatja, hogy bizonyos összefüggésekben, bármelyik értelmezési támpont egyaránt szolgálhatja a következtetéseket alátámasztó érvelést. Ugyanakkor, a fenti megkülönböztetés lényeges abból a szempontból, hogy az egyes csoportokhoz tartozó értelmezési támpontok felhasználása sokszor más-más jogi háttérrel történik. Az elhatárolás azonban nem gond nélküli.

Az Európai Unió joga és a nemzetközi jog, tehát az (A) és (B) típusú támpontok elhatárolása, esetenként kétséges lehet, például a Európai Közösség és a tagállamok által, együttesen harmadik féllel kötött nemzetközi szerződések esetében (ún. vegyes szerződések, a szerződés tárgyára vonatkozó megosztott hatáskör miatt).¹¹ Ugyancsak kérdéses lehet egyes esetekben, hogy mennyiben tarthatnak a Magyarországra nézve kötelező nemzetközi joghoz, a (C) típusú támpontok közül, a nemzetközi szervezetek, szervek (beleértve a nemzetközi bíróságokat is) azon határozatait, melyek *Magyarországra nézve kötelező nemzetközi jogi normákat* (elsősorban nemzetközi szerződéseket) *értelmeznek nem kötelező határozatokkal*. (A problémát később, az V. pontban érintem.) A tanulmányban elsősorban azokkal a kérdésekkel foglalkozom, melyeket a Magyarországra nézve hatályos nemzetközi jogszabályok, és az azokhoz kapcsolódó, nem kötelező, értelmező határozatok felhasználása vet fel az alkotmánybíráskodásban, az alkotmányértelmezéssel kapcsolatban.¹²

II.

Az egyes értelmezési támpontok igazolhatósága

A jogértelmezés általános problémája, hogy mi alapján, milyen kiindulópontokat felhasználva tulajdonít

egy bizonyos értelmet a jogalkalmazó (bíróság) a jogszövegben található szónak vagy kifejezésnek, az alkotmányértelmezésnél fokozottan kerül előtérbe. Elsősorban az alapjogok értelmezésénél, igen általános jogszöveget kell értelmezni és alkalmazni. *Az elfogadható értelmezési alternatíva kiválasztása sokszor értékválasztás is egyben, ami még inkább ráirányítja a figyelmet az alapproblémára: hogyan, milyen támpontok segítségével lehet a semmiből kialakítani egy alapjog dogmatikai háttérét?*¹³ Ugyanis „...a pluralista társadalom lényegéhez tartozik, hogy a jogok többféle értéktartalommal is érvényesíthetők úgy, hogy közben a jogok egész alkotmányos rendszere koherens és működőképes marad”¹⁴

Az egyes jogok mögé felépített dogmatikai konstrukció (premisszák, közvetítő fogalmak, elhatárolások, közbenső elvek és segédelvek rendszere) tarthatósága, részben a premisszákat jelentő értelmezési támpontok tarthatóságán alapszik.¹⁵ Vannak-e az értelmezést szolgáló jogi érvelések vonatkozásában elfogadhatatlan támpontok, illetve az elfogadható támpontok között van-e fontossági sorrend? E kérdéseken keresztül kell értékelni a nemzetközi jogban gyökerező értelmezési támpontok felhasználását is. Konkrétan ez úgy merülhet fel, hogy például az Európa Tanács nem kötelező, R(94)12 számú ajánlása felhasználható-e a bírói függetlenség tartalmával és korlátaival kapcsolatos alkotmányos követelmények meghatározásánál?¹⁶ Vagy, a véleménynyilvánítás korlátainak meghatározásánál játszhat-e szerepet, az „ENSZ által 1993. október 9-én elfogadott ún. Bécsi Nyilatkozat II.B. pontja”?¹⁷

Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi jog értelmezési támpontként használata az Alkotmány 7. § (1) bekezdése, míg az uniós jognak megfelelő értelmezés az Alkotmány 2/A. § (1) bekezdése alapján közvetlenül igazolható. *Probléma a nem kötelező nemzetközi dokumentumok, (és a külföldi joggyakorlat) figyelembevételének igazolásánál mutatkozhat*. Igazolhatónak, elfogadhatónak tekinthetők ezek az értelmezési támpontok az alkotmányos normák tartalmának meghatározásánál? Az Alkotmánybíróság gyakorlatát nézve igen, hiszen sok esetben az értelmezésnél ezeket is felhasználja. A nem kö-

8 A nemzetközi perspektívák között nem veszem itt figyelembe a *nemzetközi szakirodalmat*, melyre viszonylag ritka utalás van az Alkotmánybíróság gyakorlatában, de l. pl. 58/2001. (XII. 7.) AB-határozat (névváltoztatás lehetőségei), ABH 2001, 527, III. 5. pont.

9 L. 21/1996. (V.17.) AB-határozat (gyermek egyesülési joga) ABH 1996, 74, IV. 3. pont, 45/2005. (XII. 14.) AB-határozat (nemzeti és etnikai kisebbségek egyes jogai) ABH 2005, 569, III. 3. pont.

10 36/2000. (X. 27.) AB-határozat (pszichiátriai betegek személyi szabadsága), ABH 2000, 241, IV.2. pont, 10/2007. (III.17.) AB-határozat (előzetes letartóztatás egyes feltételei), ABH 2007, 211, III.1.2. pont, 1006/B/2001. AB-határozat (médiatörvény – véleménynyilvánítás) ABH 2007, 1366, III. 4. 3. pont.

11 *Blutman–Chronowski*: i.m. 7.

12 Természetesen figyelembe véve, hogy például államszervezeti kérdésekben alig játszhat szerepet a nemzetközi jog, alapjogot érintő döntéseknél, pedig – elvileg – szinte mindig. A kettő szembeállítására l. *Sólyom László*: Az Alkotmánybíróság önértelmezése. Jogtudományi Közlöny. 1992/2. 273–274.

13 Az alapjogok értelmezéséről általában l. *Chronowski Nóra–Drinóczi Tímea–Petrétei József–Tilk Péter–Zeller Judit*: Magyar alkotmányjog III. Budapest–Pécs, Dialóg-Campus, 2006. 37–38.

14 Pl. 21/1996. (V.17.) AB-határozat (gyermek egyesülési joga), ABH 1996, 74, IV. 3. pont. Először 23/1990. (X. 31.) AB-határozat (halálbüntetés alkotmányellenességéről) ABH 1990, 88, *Sólyom L.* (párh. vél.) 1. pont, l. még *Paczolay Péter*: Alkotmánybíráskodás a politika és jog határán. In: Alkotmánybíráskodás – alkotmányértelmezés. Budapest, Rejtjel, 2003. 31.

15 Az alapjogok mögé felépített „dogmatikai kiegészítés” szerepéről l. pl. *Adám*: i.m. (3. jegyzet) 237.

16 19/1999. (VI.1) AB-határozat (bírói függetlenség), ABH 1999, 150, II. 1. 2. pont.

17 1006/B/2001. AB-határozat (médiatörvény – véleménynyilvánítás) ABH 2007, 1366, III. 4. 3. pont. Magát a nyilatkozatot nem könnyű azonosítani, mert 1993. október 9-én nem az ENSZ, hanem az Európa Tanács csúcstalálkozója fogadott el egy bécsi nyilatkozatot (Declaration of the Council of Europe's First Summit, Vienna, 9 October 1993), ennek azonban nincs II. B. pontja, csak annak a bé-

telező erejű nemzetközi dokumentumokra hivatkozás valóban „az Alkotmánybíróság érvrendszerét, pozitívista megalapozottságát segítően”¹⁸ A kérdés viszont, az ilyen támpontok felhasználásának mögöttes igazolhatósága. Úgy vélem, hogy a (C) típusú értelmezési támpontok használatának gyakorlata két irányból igazolható.

1. Igazolás az értelmezési szabadság alapján

Az Alkotmánybíróság, *általános értelmezési szabadságából adódóan*,¹⁹ szabadon választhatja meg azokat az értelmezési támpontokat, melyekre következtetéseit építi. Ennek, a jogértelmezésben is általánosan érvényesülő korlátai vannak: (1) az érvelés alapjait képező premisszák, mint értelmezési támpontok általános elfogadottsága, vagy kiválasztásuk indokolhatósága és indokoltága; (2) az érvelésben levont következtetések megalapozottsága, okszerűsége és logikai hibátlansága; (3) az értelmezési döntés, mint végkövetkeztetés megalapozottsága, ésszerűsége és összehangoltsága az alkotmányos rendszerrel; (4) valamint az értelmezési döntés racionális eszközökkel való ellenőrizhetősége.²⁰

Az értelmezési támpontok köre éppen ezért *in abstracto* behatárolhatatlan. A fenti feltételek teljesülése mellett az Alkotmánybíróság tág körből alkalmazhat értelmezéséhez támpontokat, és gyűjthet érveket végkövetkeztetése eléréséhez. Esetenként kifejezetten megjelöli, az értelmezést szolgáló következtetéseknek kiindulópontjait, értelmezési támpontjait. Így például megtudjuk, hogy amikor az általános személyiségi jogot részelemre bontotta, és a személyiség alkotmányjogilag releváns formáit, létformáit nevesítette, akkor „... ezeket részben *a modern alkotmányok rendelkezéseiből, a nemzetközi jogirodalomból, az európai Alkotmánybíróságok gyakorlatából* emelte ki és építette be a gyakorlatába.” (kiemelés a szerzőtől)²¹

Az Alkotmánybíróság tesz önkorlátozást is: úgy tűnik, ki kívánja zárni érveléséből a politikai és ideológiai érveket, és ennek megkönnyítése érdekében, *a formális garanciák hangsúlyozásával, támaszkodik például a nemzetközi tényanyagra, illetve elméleti véleményekre az alapjogok tartalmának meghatározásakor*.²² Bár egyes esetekben kétséges lehet, hogy a szükségszerű érték-

választásnál mennyiben lehet „ideológiamentesnek” maradni, ebből az utalásból nyilvánvaló: az Alkotmánybíróság célja: *az (ideológiai és politikai szempontból) semleges, tartalmilag jól azonosítható, objektív jellegű, és bizonyos egyetértést, elfogadottságot tükröző értelmezési támpontok felhasználása* – ahogy az Alkotmánybíróság korábbi elnöke *extra judicium* írta – az alkotmánypozitívista alapon álló „értéksemleges instrumentalizáló alapjogértelmezés” céljára.²³ Ennek a célnak kiválóan megfelel a nemzetközi szervezetek (nem kötelező) határozatainak vagy a más államok joggyakorlatára jellemző megoldásoknak a figyelembevétele – ugyanis *az értelmezést objektív jellegük és modellértékük miatt, a fenti jellemzőkből adódóan, megfelelően legitimálhatják*.

2. Igazolás a nemzetközi együttműködés alkotmányi parancsa alapján

Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint, az Alkotmány 7. § (1) bekezdése azt is jelenti, hogy a Magyar Köztársaság az Alkotmány rendelkezésénél fogva részt vesz a nemzetek közösségében, amely részvétel a belső jog részére alkotmányi parancs.²⁴ A nemzetközi együttműködés alapját a közös érdekek, közös célok, valamint közös értékek és elvek képezhetik. Ez a nemzetközi együttműködés nem pusztán nemzetközi jogi, vagy éppen európai jogi kötelezettségek létrehozásával és teljesítésével írható le. E jogi jellegű kötelezettségeket körbefogja a jogi értelemben nem kötelező normák, elvárások hálójára, melyek egyfajta közösséggé szervezik az együttműködésben résztvevő emberi közösségeket, és egyben az együttműködés zavartalanságát hivatottak biztosítani. Számos ilyen norma vagy elvárás követéséről tartózkodhat ugyan egy állam, azonban ezek egész rendszeréből már nem vonhatja ki magát, mert ez a közösségtől való elzárkózást is jelenti egyben.

Így, a nemzetek közösségében való részvétel feltételezi az olyan, a konkrét ügyben értelmezendő alkotmányos szabályhoz kapcsolódó, nemzetközi vagy külföldi normák, megoldások, társadalmi és morális mércék, vagy éppen (jog)gyakorlat értelmezési támpontként való felhasználását (és nem feltétlenül követését), melyek – külön jogi kötelezettség híján is – a közösségben érvényesülő közös értékek, elvek megnyilvánulásai vagy

csi nyilatkozatnak, amelyet az ENSZ keretében rendezett Emberi Jogi Világkonferencia fogadott el, ugyanezen évben június 25-én, I. United Nations General Assembly A/CONF.157/23 (12 July 1993), Vienna declaration and programme of action (adopted by the World Conference on Human Rights on 25 June 1993).

18 41/2005. (X.27.) AB-határozat (felsőoktatási intézmények autonómiája) ABH 2005, 459, Kovács P. (párh. ind.)

19 Ennek első nagyerejű megfogalmazására l. 23/1990. (X. 31.) AB-határozat (halálbüntetés alkotmányellenességéről) ABH 1990, 88, Sólyom L. (párh. vél.) l. pont, l. még Bragyova András: Az alkotmánybíráskodás elmélete. Budapest, KJK – MTA, 1994. 171.; Kís János: Az első magyar Alkotmánybíróság értelmezési gyakorlata. In: A megtalált Alkotmány? Budapest, INDOK, 2000. 49.

20 Ez utóbbi feltételre l. Bragyova: i.m. (19. jegyzet), 167-168.

21 58/2001. (XII. 7.) AB-határozat (névváltoztatás lehetőségei) ABH 2001, 527, III. 5. pont, visszautalva a 8/1990. (IV. 23.) AB-határozat (szakszervezetek képviselői joga) ABH 1990, 42, III. pontjára.

22 21/1996. (V. 17.) AB-határozat (gyermek egyesülési joga) ABH 1996, 74, IV. 3. pont.

23 Sólyom László: Az emberi jogok az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatában. Világosság 1993/1. sz. 28., valamint 17–19.

24 53/1993. (X. 13.) AB-határozat (büntethetőség elvűlése), ABH 1993, 323, III. pont; 15/2004. (V.14.) AB-határozat, (egyház közszolgálati tevékenységének állami támogatása) ABH 2004, 269, III. 2. 3. 1. pont.

jelei lehetnek.²⁵ Az „együttműködő alkotmányosság” elvárása nem csak az európai jog keretében vetődik fel.²⁶ *A nemzetek közösségében való részvétel alkotmányi parancsa, ennek megfelelően igazolhatja a nem kötelező nemzetközi dokumentumok, és a külföldi joggyakorlat értelmezési támpontként való figyelembevételét az alkotmányértelmezés során.* Fontos azonban kiemelni, hogy ez a felhasználhatóság csak komoly korlátokkal érvényesülhet (l. alább az V. pontot).

Sokszor nem az a legérdekesebb kérdés, hogy egy bíróság mit tesz, hanem az, hogy mit nem tesz, és ennek mi az oka. Valamely támpont felhasználhatósága mindig felveti azt a kérdést, hogy amennyiben az Alkotmánybíróság, részben vagy egészben mégsem erre alapította érvelését, miért nem tette, és ha nem tette, meg kellett volna-e ezt tennie. A kérdés csak konkrét elemzésekkel válaszolható meg, ez azonban egyben további, általános kérdéshez vezet: *a felhasználás lehetősége, jelenthet-e egyben követelményt is az értelmezési támpont alkalmazására, vagy egyszerűen a figyelembevételére?* Így például kérdés, hogy az Alkotmány 7. § (1) bekezdése, mely megalapozza az alkotmányértelmezésben a Magyarországra háruló nemzetközi jogi kötelezettségek (az (A) típusú támpontok) felhasználhatóságát, *a lehetőség megalapozása mellett, keletkeztet-e követelményt is ezek alkalmazására, vagy legalábbis figyelembevételére?*²⁷

III.

Kötelező-e a nemzetközi jogi kötelezettségek általános figyelembevétele?

1. Alkotmányértelmezés a nemzetközi joggal összhangban

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában, immár szilárd tételként, kialakult az, hogy az Alkotmányt a nemzetközi jogi kötelezettségekkel összhangban kell értelmezni.²⁸ E tétel legalább két irányból alapozható meg.²⁹

(1) A tétel legszilárdabb, és leggyakrabban felhívott alapját az Alkotmány 7. § (1) bekezdése jelenti, mely előírja a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangjának biztosítását.³⁰ Úgy tűnik, hogy az Alkotmánybíróság, az Alkotmány szempontjából, és a 7. § (1) bekezdéséből kiindulva, a Magyarországgal szemben fennálló nemzetközi jogi kötelezettségek három kategóriáját különbözteti meg:

(i) *a nemzetközi ius cogens normák*,³¹ melyek vállalt kötelezettségeknek minősülnek,³² és amelyeket láthatóan az Alkotmány 7. § (1) bekezdése általánosan transzformál a belső jogba,³³ érvényesülhetnek az Alkotmány ellenében is;³⁴

(ii) *a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai*, (tkp. a nemzetközi szokásjog³⁵), amelyek vállalt nemzetközi

25 Az Alkotmánybíróság már gyakorlata kezdetén többször hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezményére (Róma 1950, Magyarországon kihirdette a módosított 1993. évi XXXI. törvény), melynek akkor még Magyarország nem volt részese. Akkor, a nem kötelező Egyezmény használatára pusztán az „európai mérce keresésének demonstrációja” volt, l. *Sólyom László: Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga és a szólásszabadság védelme között Magyarországon. Állam- és Jogtudomány. 1996/97. 3–4. sz. 151.*

26 *Sajó András: Miért nehéz tantárgy az együttműködő alkotmányosság? Fundamentum 2004/3. sz. 89., 94.*

27 *A nem kötelező nemzetközi dokumentumok, és a külföldi joggyakorlat értelmezési támpontként való figyelembevételét az előzőekben említett két érv ugyan megalapozza, azonban, nyilvánvaló módon, kötelezővé nem teheti.* Az Alkotmánybíróság értelmezési szabadságából jellegénél fogva nem lehet ilyen kötelezettséget levezetni. A nemzetközi együttműködésben való részvételre kötelezettség ugyan állhat fenn, azonban ez, a belső jogból fakadó, általános kötelezettség nem transzformálhatja a Magyarországra nézve nem kötelező, nemzetközi illetve más állambeli normákat, olyan normákká, melyeket kötelező lenne figyelembe venni az alkotmányértelmezés során. Ezt kizárja a *contrario* az Alkotmány 7. § (1) bekezdése, valamint a 2. § (1) bekezdése is (jogbiztonság elve). Ugyanakkor, a nem kötelező nemzetközi dokumentumok figyelembevételének kötelezettsége elvileg fennállhat, amennyiben olyan nemzetközi jogi normák értelmezését tartalmazták, melyek figyelembevétele kötelező lehet. L. 45/2005. (XII. 14.) AB-határozat (nemzeti és etnikai kisebbségek egyes jogai), ABH 2005, 569, *Kovács P.* (párh. ind.) III/2/1. pont. Erre majd az V. pontban térek ki.

28 Az, hogy mit jelenthet ez az „összhang” különböző helyzetekben, külön tanulmány tárgya lehet. Itt elég annyit megjegyezni, hogy *ez nem szorosan vett megfelelést jelent.* A nemzetközi jog által szabadon hagyott cselekvési teret a belső szabályozás szabadon betöltheti. Például a nemzetközi emberi jogi védelem „feléle nyitott”, azaz a belső alapjogvédelem szigorúbb is lehet a nemzetközi normáknál, ettől az összhang még fennáll. Másrészt, a nemzetközi jogi kötelezettségeket, az azokkal való összhangot, alkotmány alatti szinten is lehet biztosítani: *ha az Alkotmány tartalmilag eltér a nemzetközi kötelezettségektől, ez még nem jelent ellentétet is egyben.* Például a külföldiek nyújtott szociális ellátásra vonatkozó nemzetközi követelményeknek való megfelelés, nem kívánja a magyar állampolgároknak jogot biztosító alkotmányi rendelkezés személyi hatályának kiterjesztését. 380/B/2004. AB-határozat (magyar-szovjet szociális együttműködés), ABH 2007, 2438, III. 1. pont.

29 Megjegyzendő, hogy a (B) típusú támpontoz tartozó uniós jogon belül, a közösségi pillérben, a belső jogszabályok (így implicite az alkotmányi normák) közösségi joggal összhangban történő értelmezésének kötelezettségét a *von Colson – Grimaldi – Marleasing* eseti jogi vonal artikulálta az Európai Bíróságon. 14/83 Sabine von Colson és Elisabeth Kamann v Land Nordrhein-Westfalen [1984] EBHT 0189., C-322/88 Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles [1989] EBHT 4407., C-106/89 Marleasing SA v La Comercial Internacional de Alimentacion SA [1990] EBHT I-4135.; a kérdéstről l. pl. *Blutman László: EU-jog – működésben.* Szege, Bába, 2004. 296–301.

30 Általánosan l. *Petrétei József: Magyar alkotmányjog I.* Budapest–Pécs, Dialóg-Campus 2002. 172.; Alkotmánytan I. (Szerk. *Kukorelli István*) Budapest, Osiris, 2002. 93–94.

31 Az Alkotmánybíróság a nemzetközi *ius cogens* szabályokat elkülöníti a nemzetközi jog általánosan elismert szabályaitól, l. 30/1998. (VI.25.) AB-határozat (Európai Megállapodás), ABH 1998, 220, IV. 5. pont.

32 Erre utal a 15/2004. (V. 14.) AB-határozat, (egyház közszolgáltatási tevékenységének állami támogatása) ABH 2004, 269, III. 2. 3. 1. pontja, mely a „vállalt” kötelezettségek érvényesülése alá sorolja be a *ius cogens* érvényesülését is.

33 30/1998. (VI.25.) AB-határozat (Európai Megállapodás) ABH 1998, 220, IV. 5. pont. Ez ugyanakkor nehezen tartható: amennyiben a nemzetközi *ius cogens* normák érvényesülhetnek az Alkotmánnyal szemben is, akkor ezt nem lehetne függővé tenni az Alkotmány valamely szabályával végrehajtott, mégoly általános és absztrakt transzformációtól sem. Viszont, amennyiben a transzformációtól nem függ az ilyen érvényesülés, akkor miért van szükség egyáltalán a generális transzformációra, legalábbis ebben az esetben?

34 30/1998. (VI. 25.) AB-határozat (Európai Megállapodás) ABH 1998, 220, VI. 3. pont. Ugyanezt mondja az 53/1993. (X. 13.) AB-határozat (büntethetőség elévülése), ABH 1993, 323, V. 2. pontja is, amennyiben a belső jog alatt az Alkotmányt is értjük.

35 Hasonlóan *Bodnár László: The Relationship of International law and Domestic Law in Our Constitution – de lege ferenda Acta Jur. et Pol. Szege, Tomus XLIX. (1996) Fasc. 8. 131.* Ezzel ellentétes nézetre l. 7/2005. (III. 14.) AB-határozat (nemzetközi légitufarozási egyezmény) ABH 2005, 83, *Harmathy A.* (párh. ind.) III. 2. pont, aki ide tartozónak véli az egyes nemzetközi szerződésekben meghatározott alapvető elveket is. Ugyanakkor, ugyanez a határozat általánosan elismert szabályokon, a nemzetközi szokásjogot és általános jogelveket együttesen érti, l. II. 2. pont.

kötelezettségeknek minősülnek,³⁶ és amelyeket az Alkotmány 7. § (1) bekezdése általánosan transzformál a belső jogba,³⁷ bár nem érvényesülhetnek az Alkotmány ellen, mert nem állnak azonos szinten az Alkotmánynyal,³⁸ de kiegészíthetik azt a 7. § (1) bekezdésének erejénél fogva;³⁹

(iii) a nemzetközi szerződéses szabályok, mint vállalt kötelezettségek, melyet külön jogszabályok transzformálnak a belső jogba, és nem érvényesülhetnek az Alkotmány ellenében.

A fentiek alapján, a nemzetközi *ius cogens* szabályainak szerepe az Alkotmány értelmezésénél, adott Amennyiben e szabályok, legalábbis alkalmazási elsőbbséggel bírhatnak az alkotmányos rendelkezésekkel szemben, akkor – *a maiori ad minus* – fennáll az a kötelezettség is, hogy az alkotmányértelmezés ezekkel összhangban történjen. Másrészt, az Alkotmánybíróság gyakorlatában külön alakult ki a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megfelelő alkotmányértelmezés doktrínája.⁴⁰ Bizonyos előzmények után, ezzel párhuzamosan az, hogy az alkotmányértelmezésnek általában, a Magyarország által vállalt nemzetközi jogi kötelezettségekkel összhangban kell történnie (bele foglalva ezáltal a nemzetközi szerződésekből fakadó kötelezettségeket is),⁴¹ és ez kifejezetten alkotmányos kötelezettség is.⁴²

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 7. § (1) bekezdéséből két további elvet is levezet, melyek a nemzetközi kötelezettségekkel összhangban történő alkotmányértelmezést követelik meg. Az egyik a nemzetközi együttműködés (a nemzetek közösségében való részvétel) elve, alkotmányi parancsa, mellyel az előzőekben, az értelmezési támpontok igazolhatóságánál foglalkoztam. Az ott felsorolt érvek a nem kötelező nemzetközi normák és a külföldi gyakorlat felhasználhatóságát alapozták

meg az egyes jogok alkotmányos tartalmának kialakításánál. A nemzetközi jogi kötelezettségeknél, viszont ezek az érvek, az Alkotmány nemzetközi joggal összhangban történő értelmezésének követelményére mutatnak rá.

A másik általános elv, a nemzetközi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatban, a *pacta sunt servanda* elve. Az Alkotmánybíróság ezt az elvet általában is alkalmazandónak látja nemzetközi relációban,⁴³ de az Alkotmány 7. § (1) bekezdéséből is levezeti, és elemzi.⁴⁴ A *pacta sunt servanda* elv megalapozza azt a kötelezettséget, hogy az Alkotmány értelmezése, szűkebben felfogva, a nemzetközi szerződéses kötelezettségeknek, tágabban felfogva, pedig minden, Magyarország által vállalt nemzetközi kötelezettségnek megfelelően, azokkal összhangban történjen. Az elv az államot, az állami szerveket, így az Alkotmánybíróságot is köti, mely az alkotmányértelmezés során nem tekinthet el az állam nemzetközi jogi kötelezettségeitől.

(2) A nemzetközi jogi kötelezettségekkel összhangban történő alkotmányértelmezés kötelezettsége levezethető az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből, két értelemben is. Egyrészt, az Alkotmánybíróság szerint, a jogállamiság alkotmányos elve nem csak a jogalanyok belső jognak való alávetettségét jelenti, hanem a magyar állam által vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeknek való megfelelést is. A nemzetközi kötelezettségvállalások végrehajtása, (beleértve a nemzetközi jognak megfelelő alkotmányértelmezést), tehát nem csak az Alkotmány 7. § (1) bekezdéséből fakad, hanem a 2. § (1) bekezdéséből is.⁴⁵ Másrészt, az Alkotmánybíróság egy helyen utal arra, hogy bizonyos összefüggésekben, az egy jogterülethez tartozó, vagy egy kérdést szabályozó alkotmányos rendelkezés, a belső jog, a magyar jogszabályként kihirdetett nemzetközi jogi kötelezettségvállalások, a nemzetközi szo-

- 36 30/1998. (VI. 25.) AB-határozat (Európai Megállapodás) ABH 1998, 220, VI. 3. pont. Más esetben az Alkotmánybíróság nem tekinti a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait vállalt nemzetközi kötelezettségnek, l. 823/B/2003. AB-határozat (Alkotmánybíróságról szóló törvény) ABK 2006. december, 1143, III. 3. pont
- 37 7/2005. (III. 14.) AB-határozat (nemzetközi légitfuvarozási egyezmény) ABH 2005, 83, II. 2. pont. Vö. Bodnár L. nézetével, aki szerint nemzetközi szokásjogot nem lehet transzformálni, még általánosan sem, ez fogalmilag képtelenség, l. Bodnár: i.m. (35. jegyzet) 114., 125., 131.
- 38 4/1997. (I. 22.) AB-határozat (kihirdetett nemzetközi szerződések alkotmányossági vizsgálata) ABH 1997, 41, II. 6. pont.
- 39 Ezt az érintett alkotmányos rendelkezés és a 7. § (1) bekezdésének együttes értelmezése teszi lehetővé, például a következők szerint. „A *nullum crimen* elv feltétlen belső jogi érvényesülését garantáló 57. § mellett a 7. § (1) bekezdés erejénél fogva alkotmányosan érvényesülnek a nemzetközi büntetőjognak a háborús bűncselekményekre és az emberiség elleni bűncselekményekre vonatkozó szabályai.” (kiemelés a szerzőtől), 2/1994. (I. 14.) AB-határozat (népbíráskodás) ABH 1994, 41, II. B. 1. 2. pont, hasonlóan korábban az 53/1993. (X.13.) AB-határozat (büntethetőség elévülése), ABH 1993, 323, V. 2. pont. Persze, a nemzetközi szokásjog ilyen alkotmányos ereje, csak akkor áll meg, ha a *nullum crimen* elv mellett érvényesülő nemzetközi szabályokat (háborús és emberiség elleni bűncselekmények üldözése és megbüntetése) nem tekintjük *ius cogens* szabályoknak, csak egyszerűen nemzetközi szokásjognak. Viszont úgy tűnik, hogy az Alkotmánybíróság ezeket is, a nemzetközi joggyakorlattal ellentétben (l. Kovács Péter: Nemzetközi jog. Budapest, Osiris, 2006. 110–111.), a nemzetközi *ius cogens* alá sorolta, l. V. 1. pont. Ugyanakkor később az Alkotmánybíróság, már az „egyetemes nemzetközi szokásjog” (és nem a sokkal szűkebb *ius cogens*) párhuzamos érvényesüléséről beszél, l. 32/2008. (III.12.) AB-határozat (EUN Megállapodás) ABK 2008. március, 219, V.2.3. pont.
- 40 53/1993. (X. 13.) AB-határozat (büntethetőség elévülése), ABH 1993, 323, III. a. pont; 2/1994. (I. 14.) AB-határozat (népbíráskodás) ABH 1994, 41, II.B. 1. 2. pont; 4/1997. (I. 22.) AB-határozat (kihirdetett nemzetközi szerződések alkotmányossági vizsgálata) ABH 1997, 41, II.5. pont; 763/B/1997. AB-határozat (alapszerződések szomszédos államokkal) ABK 2004. február, 74, III. 2. pont.
- 41 53/1993. (X.13.) AB-határozat (büntethetőség elévülése), ABH 1993, 323, III.b. pont; 4/1997. (I. 22.) AB-határozat (kihirdetett nemzetközi szerződések alkotmányossági vizsgálata) ABH 1997, 41., II. 5. pont; 30/1998. (VI. 25.) AB-határozat (Európai Megállapodás) ABH 1998, 220, VI. 2. pont; 5/2001. (II. 28.) AB-határozat (NATO-szerződés), III. 3. 2. pont.
- 42 Pl. 53/1993. (X.13.) AB-határozat (büntethetőség elévülése), ABH 1993, 323, V. 3. pont.
- 43 4/1997. (I. 22.) AB-határozat (kihirdetett nemzetközi szerződések alkotmányossági vizsgálata) ABH 1997, 41., III.2.1. pont; 72/2002. (XII. 19.) AB-határozat (termőföld tulajdonjogának megszerzése) ABH, 2002, 433., III. 2. 1. pont.
- 44 32/1991.(VI. 6.) AB-határozat (lakáscélú kölcsönök kamata) V. 1. 2. pont; 40/2004. (X. 27.) AB-határozat (népszavazás – kedvezményes honosítás), ABH 2004, 512, I. 2. d. pont
- 45 7/2005. (III. 14.) AB-határozat (nemzetközi légitfuvarozási egyezmény) ABH 2005, 83, II. 2. pont

kásjog, valamint az európai uniós aktusok logikailag zárt rendszert képeznek.⁴⁶ Ez, viszont eleve feltételezi azt, hogy az ilyen, szűkebb területeken érvényesülő rendszerekbe tartozó normákat egymásra tekintettel kell értelmezni, ugyanis ez a rendszerszerűség nem tűri a tartós és megoldatlan tartalmi eltéréseket a hasonló normák között. Egy korai párhuzamos véleményben, ez általánosan úgy jelenik meg, mint a jogrend zártságának és a normák összhangjának követelménye, ami egyben a jogbiztonság érvényesülésének előfeltétele is, és ami (részben) alkotmányértelmezés útján biztosítható.⁴⁷

2. Van-e kötelezettség a nemzetközi jog általános „figyelembevételére”?

A nemzetközi joggal összhangban történő értelmezés kötelezettségéből következik-e valamilyen kötelezettség a nemzetközi jogi kötelezettségek általános figyelembevételére? Erdemben, minden határozat meghozatalánál át kell vizsgálni a releváns nemzetközi jogszabályokat? Formailag, minden határozatban utalni kell a nemzetközi jogi kötelezettségekre (ha vannak ilyenek), aminek az adott határozatban nyújtott alkotmányértelmezés megfelel, vagy legalább általánost utalást kell-e tenni, hogy figyelembe vette az Alkotmánybíróság Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeit?

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában nehéz kiszűrni olyan, általánosan érvényesülő elveket, melyek meghatároznák, mikor kell figyelemmel lenni az alkotmányértelmezés során a nemzetközi jogra. Azzal találkozzunk, hogy az Alkotmánybíróság az alkotmányértelmezés során „szükség szerint” van figyelemmel a nemzetközi jogi kötelezettségekre.⁴⁸ Másrészt, behatároltabb területen, az alapjog korlátozhatósága feltételeinek vizsgálatakor az Alkotmánybíróság minden esetben figyelembe veszi a magyar államra kötelező egyezményekből fakadó követelményeket.⁴⁹ Ugyanakkor, markáns kisebbségi véleményben jelenik meg az általános „figyelembevételi kötelezettség” az alkotmányértelmezés során.⁵⁰ Kovács P. alkotmánybíró a figyelembevételre egy külön tetszet is javasol: „Nézetem szerint az Alkotmánybíróságnak a nemzetközi joggal való konformitást [...] *ex officio* vizsgálnia kellene minden olyan esetben, amikor *prima facie* világos a kapcsolat a vizsgált jogszabály és Magyarország nemzetközi kötelezettségei között.”⁵¹

Én, az alábbiakban, más megközelítéssel, más mércét javasolnék a nemzetközi joggal való összhang biz-

tosításához. Ehhez néhány tisztázó megállapítást kell tenni. *Egy ügyben nyújtott alkotmányértelmezést egészében nem lehet dogmatikai vizsgálat alá vonni, csak ennek végeredményét, a határozatot.* A határozatban nem feltétlenül jelenik meg minden értelmezési szempont, ami a döntési folyamatban szerepet játszott. Éppen ezért *követelményeket megfogalmazni, nem önmagával az alkotmányértelmezéssel, hanem annak racionalizált végeredményével, a határozattal, a határozatban megjelenő indokolással szemben lehet.*

Ebből kiindulva, a nemzetközi jogi kötelezettségek figyelembevételére vonatkozó kérdésfeltevés pontosítandó. Azzal, hogy alkotmányértelmezés során a nemzetközi jogi kötelezettségeket figyelembe kell venni, még nem sokat mondtunk, ha ez a határozat szöveg-szintjén nem jelenik meg. Ebből következően, az Alkotmány 2. § (1) bekezdéséből és 7. § (1) bekezdése alapján, *az összhang megteremtésére vonatkozó kötelezettségből folyó, a nemzetközi jog figyelembevételére vonatkozó követelményt és annak feltételeit, tehát a határozatban nyújtott indokolással szembeni követelményként kell megfogalmazni, és érvényesülésének feltételeit így meghatározni.*

3. Indokolási követelmények

Amennyiben fennáll az a kötelezettség, hogy az Alkotmányt a nemzetközi jogi kötelezettségekkel összhangban kell értelmezni, az a kérdés merül tehát fel, hogy ez milyen, a nemzetközi jog felhívásával kapcsolatos indokolási követelményekkel jár az alkotmánybíráskodásban, és az Alkotmánybíróság miképpen tehet ennek eleget, a határozatban is megnyilvánuló formában.

Úgy vélem, hogy az Alkotmány és a nemzetközi jogi kötelezettségek közötti összhang biztosítására vonatkozó általános kötelezettségből nem következik általánosan az, hogy minden határozat meghozatalánál külön meg kellene vizsgálni a releváns nemzetközi jogszabályokat, vagy minden határozatban utalni kellene a felmerülő, releváns nemzetközi jogi kötelezettségekre. Ennek a következő okait látom.

(1) Az összhang követelménye objektív értelemben akkor is teljesülhet, ha az Alkotmánybíróság egy-egy értelmezési döntésénél egyáltalán nem vizsgálja a nemzetközi jogot. A jogszerűség általános vélelméből kiindulva, indokolási követelmény akkor keletkezik, amennyiben valamilyen kétség merül fel az összhang meglétével kapcsolatban (pl. az indítványban).

(2) Azért, mert egy határozatban nincs jele a nem-

46 32/2008. (III.12.) AB-határozat (EUN-megállapodás) ABK 2008. március, 219, V. 2. 5. pont, (az Alkotmány 57. § (4) bekezdéséhez kapcsolódva).

47 48/1991. (IX. 29.) AB-határozat (köztársasági elnök hatásköre) ABH, 1991, 206, Szabó A. és Zlinszky J. (párh. vélemény).

48 21/1996. (V. 17.) AB-határozat (gyermek egyesülési joga) ABH 1996, 74, IV. 3. pont.

49 2/2007. (I. 24.) AB-határozat (titkos információ- és adatgyűjtés) ABH 2007, 65, IV. 2. 1. pont.

50 45/2005. (XII. 14.) AB-határozat (nemzeti és etnikai kisebbségek egyes jogai) ABH 2005, 569, Kovács P. (párh. ind.) III. 2. 1. pont.

51 41/2005. (X. 27.) AB-határozat (felsőoktatási intézmények autonómiája) ABH 2005, 459, Kovács P. (párh. ind.); figyelemreméltó, hogy a megállapítás nem kötelező nemzetközi dokumentumok felhívásához kapcsolódott.

zetközi normákra utalásnak, nem lehet következtetni arra, hogy az Alkotmánybíróság nem volt tekintettel a nemzetközi jogi kötelezettségekre az alkotmányértelmezés folyamán. Megint csak nincs indokolási követelmény, ha az alkotmányértelmezés folyamán nem merül fel kétség az összhang meglétével kapcsolatban.

(3) Az alkotmányértelmezés sokszor számos, megelőző határozatra, már rögzített tételre támaszkodik. Amennyiben e megelőző döntések biztosították az alkotmányi normatartalmak és a nemzetközi jogi kötelezettségek összhangját, ez nagyban csökkenti az esélyét, hogy az ezekre támaszkodó aktuális értelmezés el fog térni a hatályos nemzetközi kötelezettségektől.

A fentiekből viszont – *a contrario* – az is következik, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségekkel összhangban történő alkotmányértelmezés kötelezettsége egyes esetekben, bizonyos indokolási követelményeket támaszthat. Ezek az indokolási követelmények – témánk összefüggéseiben – egyrészt akkor keletkeznek, ha az indítványban kifejezett és megindokolt kétség merül fel abban a tekintetben, hogy egy adott kérdésben, a kifejezetten megjelölt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban értelmezett alkotmányi rendelkezés tükrében alkotmányellenes helyzet áll fenn, és ezt a kétséget az Alkotmánybíróság nem osztja. Másrészt akkor, ha az alkotmányértelmezés folyamatában – alkotmánybírói kisebbségi vélemény formájában – kifejezett és megindokolt kétség merül fel abban a tekintetben, hogy a többség által elfogadott értelmezés összhangban van-e a nemzetközi kötelezettségekkel. Az indokolási követelmény pedig azon okból keletkezik, mint ami bármilyen jogi határozat indokolásának általános oka is: *a döntés alapjait világossá, átláthatóvá kell tenni – és így, a döntés alkalmas lesz arra, hogy a külső szemlélő azt racionálisan befogadja, illetve utólagosan racionális eszközökkel ellenőrizhetővé válik, hogy az alkotmányértelmezési folyamatban hozott döntés alkalmas lehet-e egy külső szemlélőben a felmerült kétségek eloszlatására.*⁵²

Az indokolási követelményre vonatkozó fenti következtetés azon alapul, hogy az indokolás lényegét képező jogi érvelés mindig a jogot fenntartó egyetértés megteremtésére irányuló folyamat. *Érvelési kényszer akkor áll be, ha ez az egyetértés előzőleg megtörik, és azt újra meg kell teremteni.*⁵³ A vizsgált témakörben az indokolási követelmény keletkezése, azért kötődik az indítványhoz és az alkotmánybírói kisebbségi véleményhez, mert ezek képesek az eljárásban az egyetértés hiányát megmutatni, kifejezett és megindokolt kétség támasztásával. Másrészt az indokolási követelmény azért fűződik a kifejezett és megindokolt kétséghez, mert a kétség jelenti a jogra vonatkozó nézeteltérés létét, ezért kell kifejezettnek lennie, mert így képes egyértelművé tenni a jogra vonatkozó nézeteltérés létét, és azért kell megindokoltnak lennie, mert – lényeges előfel-

tételeként – így teszi lehetővé a konkrét és érdemi választ a kétségre.

Ennek az indokolási követelménynek a lényege az, hogy az Alkotmánybíróságnak a határozatban kifejezetten ki kell térni valamilyen formában az adott kérdésben nyújtott alkotmányértelmezés, és a kapcsolódó nemzetközi jog viszonyára. Ez történhet (i) általános utalással és megállapítással, hogy a levezetett értelmezés összhangban van a felhívott magyar nemzetközi kötelezettségekkel; (ii) részletes indokolással, hogy a levezetett értelmezésnél mennyiben támaszkodott a nemzetközi jogi kötelezettségekre, illetve az egyébként miért van összhangban azokkal; (iii) vagy annak indokolásával, hogy a kifejezett és megindokolt kétség hangoztatása során felhívott nemzetközi jogi normák nincsenek értékelhető kapcsolatban a kérdésben adott alkotmányértelmezéssel.

Amennyiben az indokolási követelményt a megindokolt, kifejezésre jutó kétséghez kötjük, akkor az alkotmányértelmezést tartalmazó határozatnak kifejezetten válaszolni kell azokra, a nemzetközi jogi kötelezettségek megfelelő érvényesülésével kapcsolatos kétségekre, melyet vagy az indítvány vet fel, vagy alkotmánybírói kisebbségi véleményekben mutatkozik meg.

Mindebből következik, hogy nem áll fenn ilyen indokolási követelmény, ha a határozatban nyújtott alkotmányértelmezés végeredményét érdemben nem módosítja vagy módosítaná az indítványban, vagy az alkotmánybírói kisebbségi véleményben felhívott nemzetközi kötelezettségek külön figyelembevételével, tehát az adott kérdésben az indítványnak megfelelően dönt az Alkotmánybíróság, illetve a párhuzamos indokolás az érvelést kiegészíti, de az értelmezés eredményét nem változtatja meg. Az előző esetben a határozat, az indítvány elfogadásával az egyetértést a nemzetközi jogra vonatkozó külön indokolás nélkül is megteremtheti, az utóbbi esetben pedig eleve egyetértés áll fenn az értelmezés kimenetelét illetően. (Természetesen az értelmezés szabadságából következik, hogy az Alkotmánybíróság indokolási követelmény híján is, bármikor kitérhet érvelésében a releváns nemzetközi jog és az Alkotmány közötti összefüggésekre – érvelését alátámasztandó.)

IV.

A nemzetközi jogon alapuló érvek súlya az alkotmánybíráskodásban

A nemzetközi jogon alapuló érvek súlyát nehéz formalizálni és mérni az értelmezés végeredménye szempontjából. A szakirodalomban a következő, a nemzetközi jogon alapuló érvek *grosso modo* osztályozásával

52 Az érvelés szerepéről a döntés értékelhetővé és ellenőrizhetővé tételében, l. pl. *Ádám*: i. m. (3. jegyzet) 237.

53 *Bragyova András*: Érvényesség és érvelés a jogban. Allam- és Jogtudomány. 1991/1–2. 77.

találkozunk (az alapjogi alkotmánybíráskodást tekintve): (i) a releváns nemzetközi jog felhívása *megeősíti az Alkotmánybíróság következtetését*, többsúlyt ad neki; (ii) a *jogok tartalmának kialakításában jelentős szerepet játszik*; (iii) *új alkotmányos jogot vezet le* az Alkotmánybíróság a nemzetközi normákból.⁵⁴ Alapként ez elfogadható, legfeljebb érdemes egy másik választóvonalat is húzni: az is lényeges, hogy a nemzetközi jogon alapuló érv az értelmezés eredményének kialakításában szerepet játszik-e önmagában vagy más érvekkel együtt (az értelmezést alakító, *konstitutív érv*, mely lehet *meghatározó* vagy *kiegészítő érv*),⁵⁵ vagy a már kialakított értelmezést erősíti (igazoló érv).⁵⁶ Ez lenne a kiindulópontom, megengedve azt, hogy e megkülönböztetés számos határozatnál nem működhessen.

(1) Az előbbieken szembeállítottam magát az alkotmányértelmezést, és ennek racionalizált végeredményét, a határozatot. A leírtakból az is következik, miszerint dogmatikai szempontból elsősorban a határozatból következtethetünk arra, hogy konkrét alkotmányértelmezésben milyen szerepet kapott a nemzetközi jog. A határozatok az egyetlen dogmatikai kiindulópontot jelentik, bár szövegük aligha tükrözi pontosan a nemzetközi jog szerepét az értelmezési folyamatban. Már probléma a dodonai „figyelembevétel” kifejezés is, melynek tartalma meghatározhatatlan általában. Van, amikor az Alkotmánybíróság felsorol a „figyelembe vett” jogszabályok között nemzetközi jogi normákat is, azonban az indokolásban (az érvelési láncolatban) azok már semmilyen formában nem jelennek meg, tehát kérdés, hogy játszottak-e bármilyen szerepet az értelmezésben.⁵⁷

Az, hogy milyen kifejezés szolgál a nemzetközi jogi norma használatára, sokszor esetleges, és aligha képes pontosan tükrözni az értelmezett alkotmányi norma és a felhasznált nemzetközi norma viszonyát. Vegyük a következő megállapítást: „A Gyermekek Egyezményét aláíró magyar állam számára az Alkotmányból közvetlenül levezethető követelmény, hogy a jogi szabályozás minden területén a gyermek mindenképp felett álló érdekét vegye figyelembe.”⁵⁸ Ebben az esetben az Alkotmánybíróság a nemzetközi követelményt „beleírta” az alkotmányi normába [a 67. § (1) bekezdésről van szó], vagy azt „követte” az értelmezés során, esetleg arra tá-

maszkodva „tulajdonított értelmet” az alkotmányi norma tartalmának, vagy csak „figyelembe vette” a nemzetközi követelményt? A válasz csak attól függ, milyen értelmezéstani premisszákból indulunk ki.

Ugyanakkor a nemzetközi norma szerepére, egyes használt kifejezésekből, esetenként korlátozott következtetések levonhatóak. A határozatok indokolásában, a nemzetközi jogi normáknak az értelmezésben játszott szerepével összefüggésben, a sokszor előforduló kifejezések között találjuk a „figyelembevétel”, „figyelemmel volt”, a „megfelel”, vagy az „összhangban van” kifejezéseket. Amennyiben egy nemzetközi jogi normát az értelmezésnél „figyelembe vesznek”, ez a maga meghatározatlanságában is arra utal, hogy a kérdéses nemzetközi jogi norma *nem meghatározó, de kiegészítő konstitutív* (értelmezést alakító) érvet szolgáltat az értelmezéshez. Az ugyancsak gyakori megállapítás, hogy az értelmezés „összhangban van” valamely nemzetközi szabállyal, vagy általában Magyarország nemzetközi kötelezettségeivel, már arra utal, hogy az erre épülő érv csupán *igazoló érv*, és nem játszott szerepet az értelmezési alternatíva kiválasztásában, csak annak utólagos igazolásában. Az érvelés minősítése szempontjából köztes eset az indokolásnak az a kitétele, hogy az értelmezés „megfelel” a nemzetközi kötelezettségeknek: ez egyaránt takarhat *kiegészítő konstitutív és igazoló érvet* is.⁵⁹ Persze, mindig fennáll a kérdés, hogy a határozat szövege mennyire tükrözi hűen a nemzetközi jogon alapuló érv súlyát a tényleges alkotmányértelmezési folyamatban, a kérdéses érv súlyára a megfogalmazásokból aligha lehet általánosan, megbízhatóan visszakövetkeztetni, erre legfeljebb csak az egyedi tartalmi elemzés nyújthat iránymutatást.

(2) Az Alkotmánybíróság gyakorlatát vizsgálva, egyet lehet érteni azzal a megállapítással, hogy *a nemzetközi jog felhívásának az alkotmányértelmezés során főleg kiegészítő funkciója van*.⁶⁰ A nemzetközi jog figyelembevételének, illetve az ezen alapuló érvek jelentőségének két szélső példáját érdemes megjelölni (kiemelvén azt, hogy ezekben az esetekben a nemzetközi jog, lényegében, már nem is az Alkotmány értelmezését segíti). Az egyik ilyen szélsőség, amire példa az előbb felhívott 41/2003. AB-határozat, hogy a figyelembe vett jogszabályok között megjelölt nemzetközi jogszabályok a határozatot alátá-

54 *Sólyom*: i. m. (25. jegyzet) 154–156., ezt követi pl. *Molnár Tamás*: Az európai jogfejlődés hatása a magyar alkotmányfejlődésre. *Acta Humana*. 2005/2. sz. 61–62.

55 *Meghatározó konstitutív érvnek* azt tekintem, amely nélkül az elfogadott értelmezés, illetve az ahhoz vezető következtetés, nem lenne megalapozottnak tekinthető; a *kiegészítő konstitutív érv* szerepet játszik az elfogadott értelmezés kialakításában, de az értelmezés eredménye, illetve az ahhoz vezető következtetés, e nélkül is megállna.

56 Némileg hasonlóan *Pokol B.*, aki *alátámasztó és illusztratív* érvekről ír, l. *Pokol Béla*: Jogelmélet. Budapest, Századvég 2005. 256.

57 41/2003. (VII. 2.) AB-határozat (kártalanításból kizáró okok) ABH 2003, 430, II. 4–5. pontok; viszont az egyik alkotmánybírói kisebbségi vélemény (*Harmathy A.*) erre építi érvelését.

58 54/2004. (XII. 13.) AB-határozat (kábitószerezettel visszaélés büntetése) ABH 2004, 690, VI. 2.pont. Az idézet a gyermek jogairól szóló nemzetközi egyezményre utal (New York 1989, Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény).

59 *Lábady T.* szembeállítja a „figyelembevétel” fogalmát a nemzetközi jogi norma „követésével”, *Lábady Tamás*: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana*. 18–19. sz. (1995) 76. A fentiek alapján én a különbséget abban látom, hogy amennyiben egy következtetés egy (nemzetközi jogi) érven nyugszik, akkor a jogalkalmazó „követi” azt (meghatározó *konstitutív érv*), ha több érven, akkor „figyelembe veszi” (kiegészítő *konstitutív érv*).

60 *Sólyom*: i. m. (25. jegyzet) 157.

masztó érvelésben sem kifejezetten, sem tartalmilag nem jelennek meg, tehát elképzelhető, hogy érdemben semmi szerepet nem játszottak az értelmezésben.

A spektrum másik végén azon eset szerepel, ahol a nemzetközi jogszabályok egyes követelményei, a határozat rendelkező részben, egyenesen alkotmányos követelményekként jelennek meg. Az 58/1995. AB-határozat két nemzetközi emberi jogi egyezmény vonatkozó rendelkezéseiben szereplő követelményeket határozta meg alkotmányos követelményekként, a nyilvánosság tárgyalásról való kizárásával összefüggésben.⁶¹ Mivel itt a felhívott nemzetközi jogszabályok nem az Alkotmány 57. § (1) bekezdésének nyilvánosságra vonatkozó rendelkezésén keresztül, közvetve érvényesültek, hanem közvetlenül az Alkotmány 7. § (1) bekezdésének felhívásával, nem beszélhetünk az Alkotmány 57. § (1) bekezdésének nemzetközi jog segítségével történő értelmezéséről, hanem arról, hogy az Alkotmány közvetlenül fordította át a nemzetközi mércét alkotmányos mércévé.⁶² Így a határozat az Alkotmányt nem értelmezte, hanem lényegében kiegészítette.⁶³

Az 58/1995. AB-határozattal szemben, már alkotmányértelmezést jelentenek formailag is azok, a nemzetközi jog időnkénti jelentőségét tükröző példák, amikor az Alkotmánybíróság a nemzetközi jogban ismert és védett, de az Alkotmányban kifejezetten meg nem nevezett jognak adott alkotmányi szintű védelmet, az Alkotmány bizonyos, kapcsolódó rendelkezéseinek értelmezésével. Itt, a nemzetközi követelmények már átszűrődnek a kapcsolódó alkotmányi rendelkezéseken és (részben) azok erejénél fogva jelennek meg alkotmányi szinten, nem pedig pusztán a 7. § (1) bekezdés segítségével. A példák ismertek lehetnek a szakirodalomból: pl. a házasságkötéshez való jog levezetése az Alkotmány 15. § (a házasság és család védelme), 54. § (1) (emberi méltóság védelme) és a 7. § (1) bekezdésének együttes értelmezésével;⁶⁴ vagy a tisztességes eljárás-hoz való jog levezetése az Alkotmány 2. § (1) bekezdé-

sének, valamint az 57. § (1) bekezdésének értelmezéséből, az alkotmányi rendelkezés „tartalmához és szerkezetéhez mintát adó” nemzetközi egyezmények vonatkozó rendelkezései alapján, (de a 7. § (1) bekezdésének felhívása nélkül).⁶⁵ Talán az ilyen esetek azok, ahol a nemzetközi jog a legnagyobb hatással van az alkotmányértelmezésre, és a nemzetközi jogon alapuló érvek, nem egyszerűen kiegészítő konstitutív, hanem meghatározó konstitutív érveket jelentenek az alkotmányi norma tartalmának meghatározásánál.⁶⁶

V.

Hol ér véget a nemzetközi jogi kötelezettség?

Az előző két pontban az (A) típusú, nemzetközi jogi kötelezettségeket jelentő értelmezési támpontokról volt szó, mely a nemzetközi jog hagyományos forrásait fogja át. A (C) típusú, nemzetközi értelmezési támpontok némelyikében, az (A) típusú támponthez tartozó nemzetközi kötelezettségek közvetve, értelmezve és konkrétabb tartalommal, de formailag nem kötelező dokumentumokban jelennek meg (pl. egyes nemzetközi bíróságok és szervezetek határozatai). Ennek folytán kérdés, hogy az Alkotmány nemzetközi joggal összhangban való értelmezésének kötelezettségéből következik-e az, hogy egyes, kapcsolódó (C) típusú támpontokat is figyelembe kell venni?

1. Nemzetközi bíróságok ítéletei

Az Alkotmánybíróság általában nem artikulálja, hogy amikor figyelembe vesz nemzetközi bíróságok, vagy más nemzetközi szervezetek, szervek által hozott határozatokat az alkotmányértelmezésnél, ezek figye-

61 58/1995. (IX. 15.) AB-határozat (tárgyalás nyilvánossága) ABH 1995, 289, 2. pont, egyrészt a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikk (1) bekezdését, másrészt az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikk (1) bekezdését hívja fel.

62 Súlyom L. véleménye az, hogy így „formálisan és kötelezően részévé válik” az értelmezésnek a nemzetközi jogi norma, az Alkotmány releváns rendelkezése vonatkozásában. Súlyom: i.m. (25. jegyzet) 157. Az én álláspontom az, hogy a határozat szövege arra utal, miszerint a határozat a nemzetközi követelményt, az Alkotmány 7. § (1) bekezdésének felhívásával, az 57. § mellett, attól függetlenül tette alkotmányos követelménnyé. Nem állítom, hogy ez aggálytalan megoldást jelent, de a rendelkező rész szövegéből, melyben nincs utalás az 57. §-ra, inkább ez a következtetés vonható le.

63 Az alkotmánybíráskodásban igen nehéz megvonni azokat a határokat, melyek között egy alkotmányi rendelkezés nemzetközi jog segítségével való értelmezéséről beszélhetünk. „Az Alkotmánybíróság minden érdemi határozatában – explicit vagy implicit módon – szükségképpen értelmezi az Alkotmányt.” 75/2008. (V. 29.) AB-határozat (gyülekezési jog korlátozása) ABK, 2008. május, 715, IV. 3. 2. pont. A témához szorosan véve azon esetek tartoznak, ahol a nemzetközi követelmények valamely alkotmányi norma tartalmán keresztül érvényesülve szolgálhatnak belső jogszabály vagy joghelyzet megítélésének alapjául. Amennyiben közvetlenül kerül ütköztetésre alkotmánylati belső jogszabály és nemzetközi norma, ez már nem tartozik a témakörhöz. Annak, hogy az Alkotmánybíróság melyik utat választja, formailag csak eljárási korlátai lehetnek, érdemben, pedig sokszor lehetetlen annak megállapítása, hogy mennyiben érvényesülnek a nemzetközi követelmények a kapcsolódó alkotmányi normától függetlenül a döntési folyamatban – az 58/1995. AB-határozat e vonatkozásban érdekes kivétel. Azonban az eredményt tekintve a biliárdban is mindegy lehet, hogy a játékos közvetlenül gurít a másik golyóra, vagy a falról játssza meg (a hasonlatot hozza Kovács Péter: Alkotmányosság és nemzetközi jog. In: Iustum, aequum, salutare. Emlékkönyv Zlinszky János tiszteletére. (Szerk. Bánrévy Gábor, Jobbágyi Gábor, Varga Csaba) Budapest, PPKÉ JÁK, 1998. 187.)

64 22/1992. (IV. 10.) AB-határozat (házasságkötés szabadsága I.) ABH 1992., 122, II. 1–3. pont, valamint 1. 23/1993. (IV. 15.) AB-határozat (házasságkötés szabadsága II.) ABH 1993., 438, II. 1. pont, (de itt a nemzetközi követelmények felhívása nélkül). L. még Holló András: Az Alkotmánybíróság tizenöt éve. Magyar Közigazgatás. 2004/10. 601.

65 6/1998. (III. 11.) AB-határozat (iratmásolatok kiadása büntetőeljárásban) ABH 1998, 91, II. 5. pont., 1. még erre 315/E/2003. AB-határozat (jogi képviselő tiszteletdíja) ABH 2003, 1590, IV. 1. pont.

66 Elvi szinten, az Alkotmánybíróság már korán, világosan meghatározta a nemzetközi jog helyét és súlyát az alapjogi alkotmányértelmezésben: „Az Alkotmánybíróság az alapvető jogok korlátozásának vizsgálatánál meghatározó jelentőségűnek tekinti azokat a nemzetkö-

lembevételét követelménynek tekinti-e, vagy csak lehetőségnek. A kivételek egyike, amikor az Alkotmánybíróság a 18/2004. (V. 25.) AB-határozatban egyértelműen kimondta (a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben), hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának a felfogása a magyar joggyakorlatot alakítja és kötelezi.⁶⁷ Ez a kötelező erő, (mely nem annyira egyes ítéletekre, hanem „felfogásként” inkább a strasbourgi joggyakorlatra vonatkozik),⁶⁸ nem az Emberi Jogok Európai Egyezményéből fakad, hiszen annak 46. cikke szerint a bíróság ítéleteinek nincs formálisan normatív ereje. (E szerint csak azok az ítéletek kötelezőek a részes államokra, mint egyedi aktusok, mely ügyekben félként szerepeltek.)⁶⁹

Mindazonáltal, a Bíróság ítéleteinek, (illetve az azokban megmutatózó felfogásnak) – *de facto* normatív erejüknel fogva – különleges helyzete van az alkotmányértelmezésnél. Ezt mutatja az is, hogy például az Alkotmánybíróság nem tekinti nemzetközi kötelezettségnek – igaz, csak hatáskörének gyakorlása szempontjából – egy másik nemzetközi bíróság, a hágai Nemzetközi Bíróság ítéletében foglaltakat: „A Nemzetközi Bíróság eljárását ugyan az érintett államoknak a joghatóság elismeréséről szóló, nemzetközi szerződésbe foglalt konszenzusa alapozza meg, az ítélet azonban nem norma, nem szerződés, hanem egyedi jogvitát dönt el, abban az esetben is, ha egyes megállapításai elvi tartalmúvá, vagy precedens-értékűvé válnak” (kiemelés a szerzőtől).⁷⁰ Mindez, természetesen ugyanígy elmondható lenne az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiről is. Azonban, ez utóbbiak különleges helyzetét alátámasztja azon érv (ami tudomásom sze-

rint nem jelent meg az Alkotmánybíróság érvelésében), hogy az Egyezményt nem lehet hagyományos, kölcsönösségen alapuló nemzetközi szerződésnek tekinteni.⁷¹

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a Bíróság ítéleteit nem mindig lehet automatikusan alkalmazni: igen sokszor maguk is értelmezésre szorulnak, és megfelelő felhasználásuk általános áttekintést kívánhat. Így felhasználásuk értelmezési vitáknak teheti ki az alkotmánybírósági határozatokat. Csak példaként: az Alkotmánybíróság többször hivatkozott úgy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikk (2) bekezdésével kapcsolatban alkalmazott szükségességi tesztre, mint amelyet a Bíróság a véleménynyilvánítás korlátaival kapcsolatban, a *Sunday Times* ügyben alakított ki.⁷² Látni kell azonban, hogy a tesztet, e szerződéses rendelkezéssel kapcsolatban, a Bíróság nem az említett ügyben alkalmazta először, hanem néhány évvel korábban, a *Handyside* ügyben alakította ki (részben az *Engel* ügyet követve), melyre aztán a *Sunday Times* ügyben kifejezetten hivatkozott is.⁷³ Részben ennek következtében, nem nagyon tartható az a megállapítás sem, hogy a Bíróság az Egyezmény 8. cikkénél (magánélet védelme) ugyanazokat a mérlegelési szempontokat alkalmazza *mutatis mutandis*, amelyeket a 10. cikk vizsgálatára alakított ki a *Sunday Times* ügyben.⁷⁴ Ugyanis, ha 8. cikk és a szükségesség követelménye, akkor a *Sunday Times* ügy előtti *Golder* ügy megkerülhetetlen (a letartóztatott levelezésének szabadsága ügyvéddel), a *Golder* ügyben alkalmazott szükségességi elemzés, viszont a *Vagrancy* ügyekben hozott ítélet egyik pontjára támaszkodott.⁷⁵

zi kötelezettségeket, amelyeket Magyarország nemzetközi egyezményekben vállalt” (kiemelés a szerzőtől). 57/2001. (XII. 5.) AB-határozat, (válaszadás joga) ABH 2001, 484, II. 3. pont. Kérdés, hogy szociológiai és dogmatikai értelemben ez tendenciaként valóban érvényesül-e. *Solyom L.* fenti megállapítása nem ezt tükrözi, l. i. m. (25. jegyzet) 157.

67 18/2004. (V. 25.) AB-határozat (véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátai) ABH 2004, 303, II.1. 1. pont. Már tíz évvel korábban, hasonlóan *Adám Antal*: Az emberi jogok védelme az alkotmánybíráskodásban. Magyar Jog. 1994/7. 405.

68 Vö. pl., amikor az Alkotmánybíróság a „strasbourgi joggyakorlatban kikristályosodott elveket” veszi figyelembe, 36/1994. (VI.24.) AB-határozat (véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátai) ABH 1994, 219, II. 2. pont. Ez összhangban van a kontinentális jog általános felfogásával, mely szerint a bíróságok precedensként nem a megelőző, egyes határozatokat, hanem az adott kérdésben kialakult joggyakorlat kötelesek követni, l. *Pokol*: i. m. 257–258, 260–261.

69 Ezt a lényeges kérdést feszegette *Tersztyánszky Ö.* egy különvéleményében, amelyben szembeállította az Alkotmánybíróság absztrakt jogértelmezését és az Emberi Jogok Európai Bíróságának konkrét, egyedi ügyeket megítélő határozatait, mely különbség miatt az Alkotmánybíróság számára nem mindig használható a strasbourgi gyakorlat. 36/1994. (VI. 24.) AB-határozat (véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátai) ABH 1994, 219, *Tersztyánszky Ö.* (különv., csatlakozott *Zlinszky J.*) 2. pont.

70 988/E/2000. AB-határozat (szigetközi veszélyhelyzet megszüntetése) ABH 2003 1281, III. 3. 3. pont, valamint 97/B/2002. AB végzés (Nemzetközi Bíróság ítéletének végrehajtása) III. 2. pont.

71 Az Egyezmény, szemben a klasszikus nemzetközi szerződésekkel, az objektív kötelezettségeknek egy, a kollektív kikényszerítésnek alávetett hálózatát hozta létre, melyet nem lehet a hagyományos, kölcsönösségen alapuló kötelezettségek esetén megszokottak szerint értelmezni. L. ezekre *Ireland v. the United Kingdom* (Application no. 5310/71) Judgment of 18 January 1978, ECHR Ser. A. No. 25., par. 239.; *Loizidou v. Turkey* (Application no. 15318/89) (Preliminary Objections) Judgment of 23 March 1995, ECHR Ser. A. No. 310., par. 70.; *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC] (Appl. no. 46827/99 and 46951/99), Judgment of 4 February 2005, ECHR Reports 2005-I, par. 100. (Az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozatainál a következő forrást használtam: HUDOC (DVD) Database – Council of Europe (2008)).

72 36/1994. (VI.24.) AB-határozat (véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátai) ABH 1994, 219, II. 2. pont; 20/1997. (III. 19.) AB-határozat (sajtótermék nyilvános közlésének korlátozása), ABH 1997, 85, II. 2. pont.

73 *Engel and others v. the Netherlands* (Appl. no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72) Judgment of 8 June 1976, ECHR Ser. A., No. 22., paras. 99–101.; *Handyside v. the United Kingdom* (Appl. no. 5493/72.) Judgment of 7 December 1976, ECHR Ser. A. No. 24., paras. 47–50.; *Sunday Times v. the United Kingdom* (Appl. no. 6538/74) Judgment of 26 April 1979, ECHR Ser. A. No. 30., paras. 59–62. L. még erre *Jacobs, Francis G.–White, Robin C.*: The European Convention on Human Rights. Oxford, Clarendon, 2000. 226., *Harris, D.J.–O’Boyle, M.–Warbrick, C.*: Law of the European Convention on Human Rights. London, Butterworths, 1999. 396.

74 1. 13/2001. (V. 14.) AB-határozat (fogvatartottak nyilatkozattételének korlátozhatósága) ABH 2001, 177, III. 2. 2. pont.

75 *Golder v. the United Kingdom* (Appl. no. 4451/70) Judgment of 21 February 1975, ECHR Ser. A. No. 18., para. 45.; *De Wilde, Ooms and Versyp (Vagrancy Cases)* (Appl. no. 2832/66; 2835/66; 2899/66) Judgment (Merits) of 18 June 1971; ECHR Ser. A. No. 12., para. 93., l. még erre *Harris–O’Boyle–Warbrick*: i. m. 345.

2. Nemzetközi szervezetek nem kötelező határozatai

A nemzetközi bíróságok közül, csak az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei játszanak lényeges szerepet az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezésében, nemzetközi jogi kötelezettségekkel összefüggésben. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában azonban, különböző nemzetközi szervezeteknek számos olyan, *nem kötelező határozata* megjelenik, melyek valamely nemzetközi jogi kötelezettség kibontásának és értelmezésének is felfoghatóak.⁷⁶ Igénybevételük *lehetősége* megalapozottnak tűnik, és *kötelező figyelembevételük mellett* is markáns alkotmánybírói kisebbségi vélemény született. E szerint „különös figyelmet kell fordítania azokra a nemzetközi dokumentumokra, amelyekben a szerződő felek által arra feljogosított testületek értelmezést végeznek. Ez a *figyelembevételi kötelezettség független attól, hogy az azt megjelenítő nemzetközi jogi dokumentum jogi természetét illetően önmagában Magyarországra nézve közvetlenül ró-e vagy sem kötelezettséget...*” (kiemelés a szerzőtől).⁷⁷

A többség azonban láthatóan nem lép egyszerűen túl azon a tényen, hogy itt általában *nem kötelező dokumentumokról van szó*, és egy korábbi ügyben megállapította, hogy „a nemzetközi jogi kötelezettségeket a nemzetközi jog forrásai állapítják meg.”⁷⁸ Márpedig a nemzetközi szervezetek, szervek határozatai – ritka kivétellel – nem forrásai a nemzetközi jognak. Az Alkotmánybíróság sem tekinti jogforrásoknak azokat.⁷⁹ Ezzel szemben, *a nemzetközi jogi kötelezettségek nem kötelező értelmezését tartalmazó nemzetközi dokumentumok figyelembevétele mellett* szólhat egy másik megállapítása az Alkotmánybíróságnak, mely szerint az Alkotmány 7. § (1) bekezdése megköveteli „a nemzetközi szerződést kihirdetű belső jogszabály olyan értelmezését, amely a szerződésnek a nemzetközi jogban elfogadott, élő értelmének megfelel” (kiemelés a szerzőtől).⁸⁰ Az ilyen dokumentumokból – nem kötelező jellegük ellenére – lehet következtetni az egyes nemzetközi jogi kötelezettségek élő értelmére, hiszen egyfajta, korlátozott és elvont konszenzust tükröznek. Különösen akkor hasznosak, ha egyéb iránytű e tekintetben nem áll rendelkezésre.⁸¹

Az egyes nem kötelező nemzetközi dokumentumok,

tehát *önmagukban nem hordoznak nemzetközi jogi kötelezettségeket, azonban – járulékos eszközként – bizonyítékot szolgáltathatnak a fennálló nemzetközi kötelezettségek tartalmára nézve.*⁸² Ez, viszont azt is jelenti, hogy *közben-ső eszközként hatásuk csak relatív lehet, felhasználásuk mérlegeléshez kötött, és tartalmilag megkérdőjelezhetők*, különösen abban a tekintetben, hogy valóban valamely nemzetközi jogi kötelezettség tartalmának tisztázására irányulnak-e, vagy azon túlnyúlva, már új (nem kötelező) mércéket állítanak fel. Így nem látom védhetőnek azt az álláspontot, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségekhez hasonlóan, általában kötelező lenne figyelembevételük.

Mindebből a felhasználásukra nézve, levonhatunk következtetéseket. Az ilyen dokumentumok *felhasználásának általános lehetőségét az Alkotmánybíróság értelmezési szabadsága, és a nemzetközi együttműködés alkotmányi parancsa alapozza meg. Ugyanakkor, felhasználásuk korlátaira ezen dokumentumok nem kötelező volta, valamint járulékos, eszközjellege, és a jogbiztonság elve figyelmeztet.*

3. A jogbiztonság elvén alapuló aggályok

Komoly ellenérv a nem kötelező nemzetközi dokumentumok figyelembevételénél a jogbizonytalanság. Két norma (alkotmányi rendelkezés és nem kötelező nemzetközi norma) tartalmának egymásra vonatkoztatásánál vagy ütköztetésénél, egyébként is sok lehet a bizonytalansági tényező, de különösen az általános vagy egyébként is bizonytalan tartalmú szabályoknál kiszámíthatatlan lehet, hogy mi lesz az értelmezés eredménye a konkrét ügyben. Ebben a tekintetben rendkívül jelentős az Alkotmánybíróság következő, bár más összefüggésekben tett megállapítása: „Az alkotmányosan is elfogadott rendszerképző jogértelmezésnek megvannak a határai: ez nem kerülhet szembe a jogbiztonság követelményével. A jogalkalmazói jogértelmezés ezért csak olyan működőképes jogszabályra épülhet, amely világosan kijelöli az adott jogintézmény célját, alkalmazásának kereteit, szempontjait és rendjét, az alkalmazásával érintettek körét, azok jogait és kötelezettségeit és az intézménnyel összefüggésben igénybe vehető jogorvosla-

76 Például az 5/2001. AB-határozat kifejezetten az ENSZ-Alapokmány 2. cikk 1. pontját értelmező határozatnak tekinti ENSZ-Közgyűlésének hivatkozott 2625 (XXV) sz. határozatát a szuverenitás tartalmával összefüggésben, I. 5/2001. (II.28.) AB-határozat (NATO Szerződés), III. 2. 1. pont.

77 45/2005. (XII. 14.) AB-határozat (nemzeti és etnikai kisebbségek egyes jogai) ABH 2005, 569, Kovács P. (párh. ind.) III/2/1. pont.

78 988/E/2000. AB-határozat (szigetközi veszélyhelyzet megszüntetése) ABH 2003, 1281, III.3.2. pont

79 Vö. „a 'nemzetközi szervezet előírása' nem fogható fel általánosan kötelező jogforrásként.” 47/2000. (XII. 14.) AB-határozat (visszaélés teljesítményfokozó szerrel, módszerrel) ABH 2000, 377, III. 2. 2. pont.

80 30/1998. (VI. 25.) AB-határozat (Európai Megállapodás), ABH 1998, 220, VI. 3. pont.

81 Nem szabad elfeledni, hogy a nem kötelező nemzetközi határozatok normatív értéke más vonatkozásban is nagyban különbözhet. Például az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének ajánlásai sok esetben nem a tagállamoknak, hanem pusztán a Miniszteri Bizottságnak szóló ajánlások. Kérdés, hogy erre tekintettel, lehet-e a tagállamokra, így Magyarországra nézve, érvényes következtetéseket levonni belőlük. Ez a probléma az 1270/B/1997. AB-határozatnál, mely a Közgyűlés 952-es ajánlására támaszkodik, I. 1270/B/1997. AB-határozat (gazdasági reklámtevékenység) ABH 2000, 713, III. pont, Parliamentary Assembly Recommendation 952 (1982) 2 October 1982 on international means to protect freedom of expression by regulating commercial advertising, para. 21.; vagy a 26/1999. AB-határozatnál, mely az 1245-ös ajánlásra utal, I. 26/1999. (IX. 8.) AB-határozat (előzetes letartóztatás egyes feltételei) ABH 1999, 265, II. 2. 1. pont: Parliamentary Assembly Recommendation 1245(1994) of 30 June 1994 on the detention of persons pending trial, para. 6.

82 A Nemzetközi Bíróság számára, ugyanígy a létező nemzetközi jog megállapításának *segédeszközét* jelentik a megelőző bírói ítéletek és az elismert jogtudósok véleménye: I. a Nemzetközi Bíróság Alapszabályai (New York, 1945., Magyarországon kihirdette az 1956. évi I. tv. 2. § 38. cikk 1. bekezdés d) pont.

ti rendet”.⁸³ Ez vonatkoztható a nemzetközi együttműködés alkotmányi parancsán alapuló, nem kötelező nemzetközi határozatokat felhasználó, jellegében rendszerképző alkotmányértelmezésre is, mely ugyan az Alkotmányt nemzetközi összefüggésekbe helyezi, de amelynek jogbizonytalanságból fakadó korlátai több irányból meghúzhatók.

Jelentős bizonytalanság lehet abban a tekintetben, hogy egy nem kötelező nemzetközi határozat valamely nemzetközi jogi kötelezettség tartalmához kötődik, annak tisztázására irányul-e, vagy azon túlnyúlva már új, nem kötelező normákat, elvárásokat alapoz meg. Ez önmagában is értelmezési kérdés. Nem lenne szerencsés, ha az Alkotmány tartalmának kialakítását, értelmezését meghatározó módon befolyásolnák, a létező nemzetközi jogon túlnyúló, az államok által kötelezőnek el nem ismert, és esetleg nem követett, nemzetközi mércék, normák, elvárások (nem tagadván azt, hogy igazoló érvként ezek a normák is szolgálhatnak).

Minderre tekintettel, aggályosnak tartom, amikor az Alkotmánybíróság az Alkotmány 61. § (2) bekezdésének tartalmát, a műsorszolgáltatási jogosultság elnyerésének feltételei, biztosítékai tekintetében, egyértelműen és kizárólag az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának egyik ajánlásában foglaltak szerint határozta meg.⁸⁴ Az ilyen esetek azért lehetnek aggályosak a jogbiztonság szempontjából, mert ezek a nem kötelező, nemzetközi jogi kötelezettség értelmezéséhez közvetlenül nem kapcsolható normák, ilyenkor vélhetően nem egyszerűen igazoló érvként merülnek fel, hanem (meghatározó) konstitutív érvként, az alkotmányi norma tartalmának kialakításakor.

Amennyiben az alkotmányi rendelkezéseket az alkotmányértelmezés során vonatkozásba hozzuk a nem kötelező nemzetközi normák tömegével, az alkotmányértelmezés meglehetősen bizonytalan, kiszámíthatatlan talajra téved. Az Alkotmánybíróság – más összefüggésekben – már korábban rámutatott, hogy nem felel meg a jogbiztonság elvének, ha a jogalkotó általánosan hagyatkozik és utal a „nemzetközi szervezet előírásaira” büntetőjogi normában.⁸⁵ Logikailag hasonló a helyzet, ha – jelentős bizonytalansági tényezőként – értelmezést alakító, konstitutív érvként, általában „beleolvashatóvá válnának” az Alkotmányba, a legkülönbözőbb nemzetközi szervezetek legkülönbözőbb szervei által hozott, az egymásnak időnként

ellentmondó, egyébként nem kötelező nemzetközi normák: mindez kiszámíthatatlanná teheti egy alkotmányi rendelkezés jövőbeni értelmezésének eredményét. Úgy vélem, a jogbiztonság követelményeit az elégti ki, ha értelmezést alakító, konstitutív érvként csak olyan (nem kötelező) nemzetközi normát, mércét használunk, mely valamely nemzetközi kötelezettséghez – annak értelmezéseként – közvetlenül kapcsolódik.⁸⁶

Ez már átvezet a nemzetközi normák, nemzetközi gyakorlat felhasználásával kapcsolatos általános nehézségekhez és kockázatokhoz, melyek természetesen ugyancsak rámutathatnak jogbiztonsági aggályokra.

VI.

Nemzetközi normák felhasználása – nehézségek és kockázatok

(1) Amennyiben egy új, a belső jogtól elkülönülő, nemzetközi perspektívát vonunk be az értelmezésbe, mindig lényeges kérdés, hogy a felhozott nemzetközi normák és esetek csak a teljesség igényét nélkülöző vizsgálat során kiragadott példák, vagy átfogó áttekintést és vizsgálatot tükröznek, lehetőséget adván általános szabályok és következtetések levonására a nemzetközi gyakorlatot illetően. A nemzetközi és külföldi norma- illetve esetenanyag voltaképpen kétféleképpen használható: vagy kiragadott példákkal erősítjük a belső jogon alapuló érvelést (partikuláris következtetések), vagy átfogó vizsgálatot, a teljesség igényét és egyfajta szintézist tükröző következtetéseket vonunk le (átfogó következtetések).⁸⁷ Az átfogó következtetések, ha alaposak, mindig erős érvet jelentenek. A partikuláris következtetések, a példálózó érvelés sokkal gyengébb érvelést jelent, hiszen utánuk legtöbbször logikai ür marad: nem lehet tudni, milyen, esetleg éppen ellentétes következtetésekre okot adó példák, esetek, határozatok maradtak ki a megítélésből.

A példálózó, a teljességet láthatóan nélkülöző felsoroláson alapuló érvelés sokszor ellentétes hatást vált ki az érvelés szándékolt irányára vonatkozóan. Bár (D) típusú támpontra vonatkozik, de ideillő példa az önkényuralmi jelképek használatának korlátait vizsgáló 14/2000. AB-határozat. A határozat a külföldi gyakor-

83 47/2003. (X. 27.) AB-határozat (bűnmegelőzési ellenőrzés) ABH 2003, 525, IV. 1. 4. pont, később többször megerősítve.

84 Rec (2000) 23 of the Committee of Ministers on the independence and functions of regulatory authorities for the broadcasting sector, l. 46/2007. (VI. 27.) AB-határozat (médiatörvény) ABH 2007, 592, IV. 2. pont. Hasonló problémákat vet fel, amikor az Alkotmánybíróság a Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (65) 11. és R (80) 11. számú ajánlásainak, az ítélethozatalt megelőző előzetes fogvatartásról szóló nem kötelező mércéit, a szűkségesség-arányosság megítélése körében, az Alkotmány 55. § (2) bekezdésének „tartalmi értelemben vett kiteljesítésére” használja. 10/2007. (III. 17.) AB-határozat (előzetes letartóztatás egyes feltételei), ABH 2007, 211, III. 1. 2. pont.

85 47/2000. (XII.14.) AB-határozat (visszaélés teljesítményfokozó szerrel, módszerrel) ABH 2000, 377, III. 2. 2.

86 Pl. egyes alapjogi értelmezési problémák esetén ilyen lehet, az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának (Human Rights Committee) általános magyarázata (General Comments) a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának egyes rendelkezéseire.

87 A belső jog alkalmazásánál követelmény, hogy a jogalkalmazó átfogó következtetéseket vonjon le, mely teljeskörű vizsgálatot követ: elvárás minden releváns jogi norma, és esetleg jogeset figyelembevétele – nem lehetséges a releváns normák közül csak néhányat alkalmazni.

latnál, pusztán a német szabályozást említi, ami lényegében az érvelést gyengítő, súlytalan hivatkozás maradt, hiszen a példa érvbeli súlyát meghaladja a más, *hasonló példák hiányának ténye*, (amire paradox módon éppen a felhozott példa egyedülisége hívja fel a figyelmet).⁸⁸ Egy példa felhívhatja arra is a figyelmet, hogy mellette nincs másik példa.

(2) *Egyes nemzetközi normák felhívása, elkerülhetetlenül igényt, elvárást támaszt egy átfogóbb áttekintésre* (szintézist tükröző következtetés iránti igény). Azonban, egy-egy területen a nemzetközi kötelezettségek feltérképezése – a teljesség viszonylagos igényével – aránytalan terhet jelentő, kiterjedt vizsgálatot igényelhet, különösen, ha nemzetközi szervek is értelmezik az adott terület nemzetközi jogi normáit.⁸⁹ Viszont átfogó áttekintés nélkül, partikuláris, részleges jellegű marad az érvelésnek az adott része. Például a válaszadás jogát vizsgáló 57/2001. AB-határozat széleskörű áttekintést biztosító (A), (C) és (D) típusú nemzetközi érvanyagot hozott fel az indokolásban.⁹⁰ Ugyanakkor kimaradt az indokolásból a helyesbítés nemzetközi jogáról szóló 1952-es ENSZ egyezmény (mint a kérdésben a legrészletesebb szabályozást nyújtó egyetemes nemzetközi szerződés), vagy a válaszadás jogát is tartalmazó, 1989-es egyezmény a határokat átlépő televíziózásról.⁹¹ Mindkettő szolgáltatathatott volna érveket a többségi döntésnek, de akár a különvéleményeknek is.

(3) A nemzetközi normák és esetek átlátása, relevanciájuk helyes megítélése, azok között kapcsolatot találása, majd azok egymásra, illetve a megoldandó jogi problémára vonatkoztatása aránytalan terhet jelenthet az alkotmányértelmezés során, mivel legtöbbször csak párhuzamos (kiegészítő) vagy igazoló érvelés kialakításáról van szó. (Ez fokozottan igaz a nem kötelező nemzetközi normák felhasználására.) Mindez oda is vezethet, hogy az Alkotmánybíróság érveléséből kiszorulnak a nemzetközi normák vagy csak formális utalást találhatunk azokra.

A dilemmát mutatja a 315/E/2003. AB-határozat, ahol abban, az egyébként csekély jelentőségű kérdésben kel-

lett dönteni, hogy az alkotmánybírói eljárásban a jogi képviselőt megilleti-e tiszteletdíj. Bár az Alkotmánybíróság általánosságban utalt a tisztességes eljárás elvére, melyet az Emberi Jogok Európai Egyezménye is biztosít, de utána már nemzetközi szempontokat kizárva hozta meg elutasító döntését. Ugyanakkor, ha pl. a *Kraska* és a *Süssmann* ügyeket megvizsgálva,⁹² feltárja azokat a feltételeket, melyek fennállása esetén az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdése alkalmazható alkotmánybírói eljárásokra, és a rendelkezésre vonatkozó esetjogot elemzi a *Golder* és *Airey* ügyektől kezdve,⁹³ akkor eséllyel eljuthatott volna olyan megállapításig, hogy az alkotmányjogi panaszok esetén fennállhat kivételes helyzet, amikor a jogérvényesítés hatékony lehetősége megkövetelné a jogi képviselő tiszteletdíjának megtérítését az Egyezmény alapján.⁹⁴

(4) Amennyiben egy témakörben az Alkotmánybíróság hivatkozik nemzetközi normákra, vagy azokat értelmező nemzetközi határozatokra, egyben várakozásokat is kelt, hogy az újabb, azonos témakörben hozott döntésnél mindazokat újfent és kifejezetten figyelembe vegye. *Az Alkotmánybíróság esetjoga nem csak döntésein és érvelési rendszerén keresztül épül, hanem a nemzetközi hivatkozási rendszerén keresztül is*: a korábbi nemzetközi hivatkozások elmaradása későbbi ügyekben, kérdéseket indukál. Például, a 10/2007. AB-határozat, az előzetes letartóztatás feltételeit vizsgálva, idézi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(65)11 és R(80)11 sz. ajánlásait.⁹⁵ Kérdés viszont, miért nem hívja fel a Parlamenti Közgyűlés 1245(1994) ajánlását az előzetes letartóztatásban lévő személyekről, mely számos megfogalmazott elvével, kifejezetten a Miniszteri Bizottság két ajánlásához csatlakozik, annak kiegészítésére irányul,⁹⁶ és amelyet idéz például az azonos tárgyban hozott, korábbi 26/1999. AB-határozat is.⁹⁷

(5) Akkor, amikor az Alkotmánybíróság egy nemzetközi normát használ egy alkotmányi rendelkezés értelmezéséhez, ezzel nem csak az értelmezendő rendelkezést értelmezi, hanem az értelmezést szolgáló norma tartalmát is alakítja, egymásra vonatkoztatván őket.⁹⁸ Ebben, a kétirányú folyamatban, az Alkotmánybíróság az értelme-

88 14/2000. (V. 12.) AB-határozat (önkényuralmi jelképek használata) ABH 2000, 83, IV. 5. pont.

89 A nemzetközi norma- és esetanyag sokasodására l. 32/2008. (III.12.) AB-határozat (EUN Megállapodás) ABK 2008. március, 219, V. 3. pont.

90 57/2001. (XII. 5.) AB-határozat (válaszadás joga) ABH 2001, 484, II. 10. pont.

91 1952 Convention on the International Right of Correction, 435 U.N.T.S. 191 (Magyarország nem részese); A határokat átlépő televíziózásról szóló nemzetközi egyezmény (Strasbourg 1989; Magyarországon kihirdette az 1998. évi XLIX. törvény, de l. 2003. évi CIII. tv.) 8. cikk.

92 *Kraska v. Switzerland* (Appl. no. 13942/88) Judgment of 19 April 1993, ECHR Ser. A. No. 254-B, para. 26.; *Süssmann v. Germany* (Appl. no. 20024/92) Judgment of 16 September 1996, ECHR Reports 1996-IV, paras. 37–41.

93 *Golder v. the United Kingdom* (Appl. no. 4451/70) Judgment of 21 February 1975, ECHR Ser. A. No. 18. (bírószághoz fordulás joga); *Airey v. Ireland* (Appl. no. 6289/73) Judgment of 9 October 1979; ECHR Ser. A. No. 32., paras. 24–28. (jogsegély és bírószághoz fordulás joga).

94 315/E/2003. AB-határozat (jogi képviselő tiszteletdíja) ABH 2003, 1590, IV. pont.

95 10/2007. (III. 17.) AB-határozat (előzetes letartóztatás egyes feltételei), ABH 2007, 211, III. 1. 2. pont.

96 Parliamentary Assembly Recommendation 1245(1994) of 30 June 1994 on the detention of persons pending trial; (azonban l. a 81. jegyzetet is).

97 26/1999. (IX. 8.) AB-határozat (előzetes letartóztatás egyes feltételei) ABH 1999, 265, II. 2. 1. pont.

98 Más összefüggésekben tett hasonló megállapítás: az „Alkotmánybíróság mindig az Alkotmány és a vizsgált jogszabály egymásra tekintettel értelmezett megfelelését vagy ellentétét állapítja meg.” 38/1993. (VI. 11.) AB-határozat (bírák, bírósági vezetők kinevezése) ABH 1993, 256, IV(2) a. pont, (kiemelés a szerzőtől).

zést szolgáló normának is tulajdoníthat olyan tartalmat, mint amelyet nemzetközi szerv nem.⁹⁹

A meghatározatlan, egyes részeiben dogmatikailag kiépítetlen, nemzetközi (jogi) norma az alkotmányértelmezés során olyan értelmet kaphat, mely eltér egy nemzetközi szerv által adott későbbi értelmezéstől. Például a nemzetközi emberi jogi egyezmények felhasználása általában magában hordja a kockázatot, hogy később az azt értelmező nemzetközi szervek, bíróságok eltérő – ha nem is ellentétes – tartalmat tulajdoníthatnak neki.¹⁰⁰

(6) Sokszor a nemzetközi szervek, nemzetközi jogi normákat értelmező döntései is értelmezésre szorulnak. Így az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek értelmezése is problematikus lehet, hiszen az azokban megjelenő megállapítások esetenként többféleképpen értelmezhetők és alkalmazhatók későbbi ügyekben.¹⁰¹ Nem csak az egyes jogesetek értelmezése okozhat gondot, hanem az sem egyszerű, hogy egy adott kérdésben, egy nemzetközi bíróság gyakorlatára nézve átfogó következtetéseket vonjunk le. Például a válaszáadás jogát vizsgáló, már idézett 57/2001. AB-határozat a strasbourgi gyakorlatból csak a Bizottság egyik, előzetes, elfogadhatósági határozatát vizsgálja, melyben az elutasította a kérelmet. Nem vet számot viszont érdemben a Bíróság *Jacubowski* ügyben hozott ítéletével (csak utal rá), melyben – bár közvetve – de a válaszáadás lehetőségével, jogával kapcsolatos lényeges megfontolások is szerepet játszottak.¹⁰²

(7) A nemzetközi normák felhasználásának kockázatát jelenti, hogy gyakran, nehezen követhetően változhatnak, módosulhatnak. Ez különösen áll a nemzetközi szervezetek nem kötelező határozataira, de a nemzetközi bíróságok joggyakorlata sem mentes az éles változásoktól. Mindez magában hordja a kockázatot, hogy az alkotmányi tartalmat, időközben háttérbe szoruló nemzetközi határozatok, vagy már felülírt jogesetek befolyásolják. Az előzőekben már felhívott 10/2007. AB-határozat, az előzetes letartóztatás szabályozásával kapcsolatban idézi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságá-

nak R(65)11 és R(80)11 sz. ajánlásait.¹⁰³ Időközben a Miniszteri Bizottság, ugyanebben a tárgykörben, 2006. szeptember 27-én meghozta R(06)13 sz. ajánlását az előző kettő helyett, (utalván arra, hogy ez felváltja azokat).¹⁰⁴ Nem állítom, hogy ez kihúzza a talajt a nyújtott alkotmányértelmezés alól, de legalábbis zavart okozhat az alapul szolgáló normák követése.

VII.

Következtetések

(1) A Magyarországra nézve hatályos nemzetközi jogi normák, mint (A) típusú értelmezési támpontok – a nemzetközi joggal való összhang biztosításának kötelezettségéből fakadóan – felhasználhatók és felhasználandók az Alkotmány értelmezésénél. Mindennek a határozatban indokolási követelményként akkor kell megjelennie, ha (i) az indítványban kifejezett és megindokolt kétség merül fel, abban a tekintetben, hogy egy adott kérdésben, a kifejezetten megjelölt nemzetközi kötelezettségekkel összhangban értelmezett alkotmányi rendelkezés tükrében alkotmányellenes helyzet áll fenn, és ezt a kétséget az Alkotmánybíróság nem osztja; illetve, ha (ii) az alkotmányértelmezés folyamatában, alkotmánybírói kisebbségi vélemény formájában, kifejezett és megindokolt kétség merül fel abban a tekintetben, hogy a többség által elfogadott alkotmányértelmezés összhangban van-e a nemzetközi kötelezettségekkel.

(2) Mindazon, önmagában nem kötelező nemzetközi norma- és esetanyag, mely Magyarországra nézve hatályos nemzetközi jogi normák értelmezésének, tartalmuk bizonyítékának tekinthetők, (nem kötelezően) felhasználhatók az Alkotmány értelmezésénél, amennyiben igazoló, vagy legfeljebb kiegészítő konstitutív érvként jelennek meg. Nem kötelező és járulékos jellegük miatt, meghatározó konstitutív érvként való felhasználásuk, a jogbiztonságot gyengítené.

99 Ez még nemzetközi szerződéseknél is komoly problémákat okozhat, nemhogy a puhább normáknál. Vö. Kovács P. alkotmánybíró megjegyzésével a nemzetközi szerződésekből foglalt kifejezések „avant-garde értelmezéséről” és „megalapozatlan továbbfejlesztéséről”, 45/2005. (XII. 14.) AB-határozat (nemzeti és etnikai kisebbségek egyes jogai), ABH 2005, 569, Kovács P. (párh. ind.) III/2/1. pont. L. még az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének „túlértelmezésével” kapcsolatban, *Sólyom*: i.m. (25. jegyzet) 167–168.

100 Láthatóan nem volt problémamentes a többirányú koherenciát biztosítani például az 55/2001. AB-határozat – *Bukta* ügy – 75/2008. AB-határozat esetvonal végén, a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény egyes rendelkezéseivel kapcsolatban; l. 55/2001. (XI. 29.) AB-határozat (gyülekezési jog korlátozása) ABH 2001, 442, III. 3. b., IV. 5., és IV. 10. pontok; *Bukta and others v. Hungary* (Appl. no. 25691/04) Judgment of 17 July 2007, ECHR Reports, paras. 18–21., 35–39. (ahol a Bíróság maga sem talált a tényállás tekintetében átfogóan iránymutató precedenseket a gyakorlatából); 75/2008. (V. 29.) AB-határozat (gyülekezési jog korlátozása) ABK, 2008. május, 715, IV. 1. 3. pont. Később, mindennek további árnyalatot adott a *Molnár-ítélet*, l. *Molnár v. Hungary* (Appl. no. 10346/05) Judgment of 7 October 2008, ECHR Reports, különösen paras. 34–46. Kétségtelenül, bizonyos helyzetekben a nemzetközi (jogi) normák felhasználása ellen hathat a szétartó értelmezés kockázata. Valószínű, kevesebb magyarázatot igényelt volna a *Bukta-ítélet*, ha az 55/2001. AB-határozat III. 3. b. pontjában az Alkotmánybíróság nem von le *proprio motu* általános, kifejezett következtetéseket az Emberi Jogok Európai Egyezménye tekintetében.

101 A probléma világosan megjelenik a Bíróság *Vajnai* ügyben hozott ítéletének 50. pontjában, ahol a Bíróság olyan elhatárolást (megkülönböztetést) tett kapcsolódó, megelőző ítéletei tekintetében, amelyet az Alkotmánybíróság – ezekre hivatkozva – még nem tett meg az alapkérdést érintő korábbi határozatában. *Vajnai v. Hungary* (Appl. no. 33629/06) Judgment of 8 July 2008, ECHR Reports, para. 50., valamint 14/2000. (V. 12.) AB-határozat (önkényuralmi jelképek használata) ABH 2000, 83. Az, hogy egy megelőző ügy elhatárolható-e egy későbbitől, és ha igen, milyen alapon, esetenként komoly bizonytalansági tényezőt jelenthet az értelmezésben.

102 *Jacubowski v. Germany* (Appl. no. 15088/89) Report of the Commission of 7 January 1993; Judgment of 23 June 1994, ECHR Ser. A. No. 291-A.

103 10/2007. (III. 17.) AB-határozat (előzetes letartóztatás egyes feltételei), ABH 2007, 211, III. 1. 2. pont

104 Rec(2006)13 of the Committee of Ministers to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse (adopted on 27 September 2006). Forrás: <http://www.coe.int/t/cm/adoptedTexts_en.asp> (2009. 03. 31.)

(3) A (2) pontban foglaltak alóli kivételként, az *Emberi Jogok Európai Bíróságának a joggyakorlatában kialakuló elvek, álláspontok – és nem az egyes ítéletek* – kötelezően alakítják az Alkotmány értelmezését, amennyiben azok azonosítása szintézist tükröző, átfogó következtetéseken nyugszik. Az indokolási követelmények ebben az esetben hasonlóak, mint a nemzetközi jogi normák felhasználása esetén.

(4) Mindazon, *Magyarországra nézve nem kötelező nemzetközi norma- és esetanyag, mely nem tekinthető a Magyarországra nézve hatályos nemzetközi jogi normák értelmezésének, igazoló érvként felhasználhatók az Alkotmány értelmezésénél.* Értelmezést alakító, (kiegészítő vagy meghatározó) konstitutív érvként történő felhasználásuk, álláspontom szerint, a jogbiztonságot gyengítené.